Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Läänemeresoome keelte õppetool

Anna Venchakova

Verbirektsioon eesti ja mokša keeles

Bakalaureusetöö

Juhendaja: T-R. Viitso

Tartu 2004

SISUKORD

SISUKORD 2

SISSEJUHATUS 3

1. REKTSIOONI MÕISTEST EESTI KEELE ALASES KIRJANDUSES 4

1.1. Lause moodustajate grammatilisest seostest 4
1.2. Ajalooline ülevaade, selgitusi ja definitsioone eri autoritelt 6
1.3. Rektsiooni mõistest H. Rätsepa järgi 10
1.3.1. Alistava vahekorra ehk subordinatsiooni liigitus 10
1.3.2. Kaks rektsioonivahekorra all-liigitust 12
1.4. Valents 14
1.5. Fakultatiivsed ja obligatoorsed laiendid 16
1.6. Lause süntaktiline miinimum 17
1.7. Kontekstivabaduse kolm järku 18

2. REKTSIOONI MÕISTEST MORDVA KEELTE ALASES KIRJANDUSES 19

2.1. Ajalooline ülevaade, selgitusi ja definitsioone eri autoritelt 19
2.2. Rektsiooni mõistest M. Koljadenkovi käsitluse järgi 21
2.3. J. Jufkini seisukohti 27
2.3.1. Rektsioon 27
2.3.2. Valents 29

EESTI JA MOKŠA KEELE KÄÄNETEST 31

3. VERBIREKTSIOONID 35

KOKKUVÕTVALT VERBIREKTSIOONIDEST 55

KOKKUVÕTE 61

KIRJANDUS 63

ГЛАГОЛЬНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В ЭСТОНСКОМ И МОКШАНСКОМ ЯЗЫКЕ. РЕЗЮМЕ 65

LISAD 66

Eesti keele käänded 66
Mokša keele käänded 66
Käesoleva töö jaoks olulised verbivormid eesti ja mokša keeles 67

KASUTATUD VERBIPAARIDE REGISTER 68

SISSEJUHATUS

Käesolevas töös käsitlen eesti ja mokša keele verbirektsiooni. Käände keelte nagu soome-ugri keelte puhul on rektsioon tähtis nähtus. Soome-ugri keeltes on vaja tunda tunduvalt rohkem pööramise ja noomeni käänamisega seotud reegleid, samuti verbirektsiooni. Töö eesmärgiks on anda üldisemat ülevaadet mokša keele verbirektsioonidele. Püüan ka selgitada kui palju eesti ja mokša keeles on sarnaseid ja erinevaid rektsioone. Käsitlus on praktilise väärtusega: tööd saab kasutada abivahendina mokša keele verbirektsioonide õppimisel. Töö jaoks tähtsateks mõisteteks pean rektsiooni, obligatoorse ja fakultatiivse laiendi ning valentsi mõisteid. Töö koosneb kahest osast: teoreetilisest ja praktilisest. Teoreetilises osas vaatlen rektsiooni definitsioone ja rektsioonikäsitlusi eesti ja mokša keele alases kirjanduses. Esimene peatükk käsitleb rektsiooni mõistet eesti keele alases kirjanduses. Selles on välja toodud rektsiooni mõiste käsitlusi eri autoritelt, pikemalt toon Huno Rätsepa (1978) seisukohti. Eesti keele rektsioonide puhul olen toetunud peamiselt Raili Pooli verbirektsioonisõnaraamatule – 563 eesti keele verbi rektsiooni koos näitelausetega ning nad on tõlgitud inglise, soome ja vene keelde. (Pool, R 1999). Abiks on olnud Susanne Yliniemi-Liiase bakalaureusetöö (2001) eesti ja soome keele verbirektsioonide kohta, Anu Nurga magistritöö (1995), millises ta käsitles kontrastiivselt ungari ja eesti rektsioone.

Teine peatükk käsitleb rektsiooni mõistet mokša keele alases kirjanduses. Mokša keeles eraldi rektsioonikäsitlust ning -sõnastikku ei ole. Seepärast toetusin M. Koljadenkovi (1959) ja J. Jufkini (1985) verbirektsiooni mõistetele. Olen usaldanud nende esitatud materjali ning näitelausete toomisel ja tõlkimisel toetusin enda keelevaistule, problemaatilistes küsimustes aga konsulteerisin mokša ja eesti keelt emakeelena rääkijatega.

Töö praktilise osa verbirektsioonid on toodud Raili Pooli verbirektsioonisõnastikust "Eesti keele verbi rektsioone". Töös olen välja toonud 190 eesti ja 190 mokša keele verbirektsiooni. Iga töös esinev verb on tõlgitud mokša keelde ning kõikide verbide kohta on näitelaused eesti ja mokša keeles.

Töö lõpus toon välja tabeli, kus on esitatud eesti ja mokša keele käänded. Mokšakeelsete ja eestikeelsete käänete puhul on välja toodud rahvusvahelised nimetused koos käändeküsimustega. Töö lõpus on ka välja toodud töö jaoks olulised verbivormid ja eesti keeles ma-infinitiivi käändelised vormid, verbide register.

1. REKTSIOONI MÕISTEST EESTI KEELE ALASES KIRJANDUSES

1.1. Lause moodustajate grammatilisest seostest

Lause moodustajad on omavahel grammatiliselt seotud, moodustades süntaktilise tarindi (lõpptulemusena lause enda kui süntaktilise tarindi erijuhu). Eesti keele grammatika (EKG II 1993: 7-8) eristab **kolme liiki grammatilisi seoseid:**

1) **rinnastus ehk koordinatsioon** ühendab süntaktiliselt võrdväärseid moodustajaid, olgu neiks sõnavormid, fraasid või osa laused. Nt *Mees istutas aeda õunapuud ja marjapõõsad*.
2) **predikatsioon** avaldub selles, et ühe moodustaja leksikaalne tähendus tingib teise moodustaja kuulumise mingisse substitutsiooniklassi, teise grammatiline tähendus aga omakorda esimese grammatilise vormi (pöörde). Tegemist on seega vastastikuse alistusega, ühtpidi rektsiooniga, teistpidi kongruentsiga. Nt *poiss loeb/ poisid loevad kriminulle*.
3) **alistuse ehk subordinatsiooni** puhul tingib üks vahetu moodustaja teise moodustaja grammatilise vormi või kuulumise mingisse substitutsiooniklassi. Moodustajat, mis täidab „alistaja“ funktsiooni, nimetatakse **põhjaks**, moodustajat, mis täidab „alistuja“ funktsiooni **laiendiks**.

Alistuse liigid on:

1) **ühildumine ehk kongruents** on selline alistus, mille puhul põhja grammatiline tähendus ja/või grammatiline vorm määrab laiendi sama tüüpi grammatilise vormi. Nii määrab eesti keeles substantiivist põhja kääne ja arv adjektiiviatribuudist laiendi käände- ja arvuvormi, s.o adjektiiviatribuut ühildub oma substantiivist põhisõna käändes ja arvus: *väikes(t)ele tüdruku(te)le*.
2) **sõltumine ehk rektsioon** on selline alistus, mille puhul põhja leksikaalne**,** vahel ka grammatiline tähendus määrab laiendi grammatilise vormi, nt verbi *unistama* leksikaalne tähendus määrab laiendi elatiivvormi: *unistab vabadusest*. Põhiliselt vormistavad rektsiooniseost noomenite puhul käänded (*Ta austab **vanemaid***) ja kaassõnad (*Ta vastutab **tagajärgede eest***), verbi puhul infiniiditunnused (*Ta proovib **laulda)***, lause puhul sidesõnad jm siduvad sõnad (*Ta räägib, **et elu on ilus***).

Rektsiooni mõistet võib väljendada kokkuvõtvalt nii**:**

Lause moodustajate grammatilised seosed:

1) rinnastus ehk koordinatsioon
2) **alistus ehk subordinatsioon**
3) predikatsioon

Alistus:

1) ühildumine ehk kongruents
2) **sõltumine ehk rektsioon**

Rektsioon (kaks all-liigitust H. Rätsepa (1978) järgi):

1) käänderektsioon
2) kaassõnarektsioon
3) infiniitvormirektsioon
4) lause-ja lausungirektsioon
5) substantsiooniklassi-rektsioon

1) verbirektsioon
2) substantiivrektsioon
3) adjektiivrektsioon
4) adverbirektsioon

1.2. Ajalooline ülevaade, selgitusi ja definitsioone eri autoritelt

Eesti keeleteaduse ajaloos on kõige põhjalikumalt rektsioone uurinud Huno Rätsep. Eesti keelemehed on olnud võrdlemisi üksmeelsel seisukohal selles, mis on rektsioon. Eesti keele alase kirjanduse põhjal on välja toodud rektsiooni ajalooline ülevaade ning selgitusi ja definitsioone eri autoritelt.[1]

J. Aavik (1936): „Rektsiooniks nimetatakse seda, millist käänet või kaassõnalist väljendit mingi sõna nõuab."

E. Muuk, M. Teeder (1940): „...ka sõnast endast võib oleneda juurdekuuluva sõna muude...Säärast muutelist olenevust teatud sõnast nimetatakse rektsiooniks."

A. Kask jt (1952): „Sõltumise (rektsiooni) puhul on küll laiendi vorm tingitud põhisõnast, kuid laiend ja põhisõna ei ole samas vormis."

N. Remmel jt (1961): „Grammatiline seos on kahesugune: ühildumine e. kongruents ja sõltumine e. rektsioon.... Sõltumiseks nimetatakse laiendi käände olenevust põhisõna tähendusest."

M. Mihkla (1964): „Sõltumiseks e. rektsiooniks nimetatakse sellist sõnade alistavat seost, millest alistav sõna nõuab sõltuva asetamist teatavasse käändevormi või selle tarvitamist vastava kaassõna abil."

J. Valgma, N. Remmel (1968): „Sõltumine e. rektsioon on selline seos, mille puhul laiendi vorm sõltub põhisõna tähendusest. Verbide juurde kuuluvad käändesõnad esinevad kindlas vormis, ...Rektsioon võib esineda ka käändsõnade puhul."

E. Vääri (1972): „Grammatiline seos on kahesugune: ühildus e. kongruents ja sõltumine e. rektsioon. ...Sõltumus e. rektsioon on laiendi käände olenevus põhisõnast."

K. Mihkla, A. Valmis (1979: 10-11): Sõltumus ehk rektsioon on selline alistusseos, mille laiendsõna käände- või pöördevorm või temaga seoses olev kaassõna oleneb põhisõna leksikaalsest tähendusest. **Põhisõnadena võivad oma laienditega rektsiooniseoses olla**:

[1] Viidatud Rätsep (1978: 62)

1) kõige sagedamini **pöördsõnad**, nt *teeskled väsimust, kaebad sõbra peale*
2) **nimisõnad**, nt *linna minek, kokkupõrked vastastega*
3) **omadussõnad**, nt *inimestest tühi, endale kindel*
4) **põhiarvud**, nt *kaks kalurit, neli salgast*
5) **asesõnad**, nt *midagi iseäralikku, keegi kuulajaist*
6) **määrsõnad**, nt *ootusest ärevil, õlle pooleli õieli*

Rektsiooni puhul võivad esineda kahesugused **laiendid**:

1) **obligatoorsed laiendid**
2) **fakultatiivsed laiendid**

Rektsiooniseosega sõnade ühendis võib obligatoorsete rektsiooniliste laienditena tarvitada ühtede verbide puhul ainult üht käänet, nt *oleneb* ***asjaoludest***, *toetus* ***avastusele***, teise pöördsõnade korral aga kaht käänet, nt *eelistas* ***teatrit kinole***, *veenis* ***meest*** *oma* ***truuduses***.

M. Erelt (1986: 9-10): Alistusseose puhul tingib üks moodustaja teise moodustaja grammatilise vormi või kuulumise mingisse substitutsiooniklassi. Moodustajat, mis täidab alistaja funktsiooni, nimetatakse põhjaks, moodustajaid, mis täidavad alistuja funktsiooni – laiendeiks. Alistumise liigid on ühildumine ehk kongruents ning sõltumine ehk rektsioon. Rektsioon on põhja grammatilisest vormist olenematu alistus. **Olenevalt sellest, mis laadi laiendi vormi põhi tingib, võib rektsiooniseose jagada viide liiki**:

1) **käänderektsioon**, nt *austab vanemaid*
2) **kaassõnarektsioon**, nt *vastutab tagajärgede eest*
3) **infinitiivrektsioon**, nt *proovib laulda*
4) **lauserektsioon**, nt *räägib, et elu on ilus*
5) **substitutsiooniklassirektsioon**, nt *seinal rippusid mõõgad*, kus põhi (rippuma) tingib oma leksikaalse tähenduse tõttu laiendi (*seinal*) kuulumise asukohta väljendavate vormide substitutsiooniks.

Põhja ja laiendi seose tiheduse järgi liigitatakse rektsioonilised laiendid seotud ja vabadeks laienditeks. **Seotud laiendid** on nii sisult, kui ka vormilt otseselt tingitud põhja tähendusest (***Laps*** *nutab; Kohtusin* ***sõbraga***). **Vaba laiendi** tingitus põhjast on minimaalne – laiend, nt kohalaiend võib esineda tähenduslikult väga erinevate põhjadega (***Olin toas****;* ***Vestlesin toas*** *sõbraga;* ***Näitasin*** *talle* ***toas*** *raamatuid*).

M. Ehala (2001: 191-198): Grammatilise seose liike on kolm: rinnastus, alistus ja predikatsioon. Alistuse liigid on ühildumine ja sõltumine. Kui põhisõna tähendus määrab laiendi vormi, siis on tegemist sõltumisega. Sõltumine valitseb sageli öeldisverbi ja tema laiendite vahel. Nii näiteks tingib tegusõna *lahkuma* tähendus laiendi seestütleva käände (*lahkus* ***linnast***), tegusõna *saabuma* aga sisseütleva käände (*saabus* ***külasse***). Mõnikord on raske näha tegusõna tähenduses mingit tahku, mis laiendi vormi tingib. Tegusõna *hoolima* näiteks tingib seestütleva käände (*hoolib* ***raamatustest***), kuigi tähenduslikku põhjendust sellele ei ole. Ka sellisel juhul on tegu sõltumisega. Seestütleva käände tingimine on lihtsalt selle tegusõna eripära, tema leksikaalne omadus. **Rektsioon on siis grammatiline seos, mille puhul laiendi vorm sõltub põhisõna tähendusest.**

K. Kerge (2000: 16-19): Terminit moodustaja kasutatakse nende elementide ühise nimetajana, millest seda teist tüüpi kokku pannakse. Moodustajate vahel on grammatiline seos: predikatsiooniseos, rinnastusseos ja alistusseos. Viimane jaguneb ühildumiseks ja rektsiooniks. **Paljudele sõnadele või sõnaklassidele (osa sõnaliigist), aga vahel ka sõnavormidele on iseloomulik, et nad tingivad oma laiendi püsiva vormi, ehk teisisõnu: neil on kindel rektsioon**, nt **käänderektsioon** (*vaimustunud* KELLEST/MILLEST), **kaassõnarektsioon** (*vastutama* KELLE/MILLE EEST), **tegevusnimerektsioon** (*pidama* MIDA TEGEMA), **objektirektsioon** (täpsemalt vt Kerge 2000: 19) ja **üldine asendusrektsioon**. Viimases vastab laiend kindlale küsimusele või küsimuspaarile, mille puhul on võimalikud mitu vormi (*asuma* KUS (*Tallinnas, suurimal saarel, otse meie maja vastas, kõige all*)).

Samuti vajavad K. Kerge meelest (2000:20) omaette tähelepanu üldise tähendusega tegusõnad *olema, tulema, minema, jääma, jätma, tegema, andma, saama, võtma, viima, tooma* jts. Neil on mitut tüüpi rektsioonilisi laiendeid ja iga laiend annab oma tähendusega verbilegi kontekstitähenduse. Näitena toob Kerge *haigeks* või *rasedaks jääma*; *grippi* või *sarlakitesse jääma*; *pikali* või *selili jääma*; *lamama* või *ootama jääma*; *kellelegi teha* või *osta jääma*; *koju*, *Inglismaale* või *ema juurde jääma*; *suve* või *kolmapäeva peale jääma*; *ausaks* või *endale kindlaks* ja *arstiks* või *õpetajaks jääma*; *kellelegi lahendamiseks jääma*; *lühikeseks* või *kitsaks jääma* jne. Mõni konkreetne laiend kujundab üldise tähendusega tegusõnast enam kui sageli püsiväljendi, väljendi aga omakorda teistsugune kohustuslik või võimalik rektsioon, nt (MILLEGA) *vahele jääma*, (MIKS) *ära jääma*, (MILLEST HOOLIMATA) *jõusse jääma*.

Kokkuvõtteks üleval toodud rektsioonimõistete selgitustest võib teha järelduse, et rektsioon (sõltumine, sõltumus) on üks alistava seose liike. Rektsiooniseoses on kaks komponenti – põhisõna (Erelti järgi põhi) ja laiend ehk alistav sõna ja sõltuv sõna. Põhisõna nõuab ehk tingib laiendi vormi (käänet, käändevormi või kaassõna kasutamist), mille vorm oleneb ehk sõltub põhisõnast ning ka põhisõna tähendusest.

1.3. Rektsiooni mõistest H. Rätsepa järgi

Kõige põhjalikumalt on eesti keele rektsioonidega tegelenud Huno Rätsep (Rätsep 1978). Tema kõigepealt annab üldisemat tunnust, mille järgi rektsioon on teatud kindel vahekord keeleüksuste vahel lauses ning ta esitab täpsemalt alistuse ehk subordinatsiooni ja rektsioonivahekorra liigitusi.

1.3.1. Alistava vahekorra ehk subordinatsiooni liigitus

Rektsiooni puhul on tegemist **alistava vahekorra** ehk **subordinatsiooniga**, kus üks vahekorra liikmetest on laiendav, laiendust nõudev või laiendust lubav element, mida nimetatakse **põhisõnaks**. Teine vahekorra liige on põhisõna laiendav element, mida nimetatakse **laiendiks**. Võib siis öelda, et laiend laiendab põhisõna. Laiendamine seisneb tegelikult põhisõna tähenduse lähemas piiritlemises, semantilises täiendamises mingi teise sõna lisamise teel. Üht põhisõna võib laiendada mitu laiendid (sõna või sõnaühendit) (Rätsep 1978: 63).

Subordinatsioonivahekordi ehk alistavaid vahekordi on mitmesuguseid. Igasuguse laiendi vahekord põhisõnaga pole veel rektsioon. Rektsioon kuulub sellisesse alistava vahekorra, s.o põhisõna ja laiendi vahekorra liiki, kus üks vahekorra liikmetest on laiendit määrav, nõudev, tingiv element, mida nimetatakse määravaks põhisõnaks, ja teine liige on olemasolult, vormilt määratud laiend. Sel juhtumil põhisõna määrab laiendi. Teine alistava vahekorra liik on selline, kus vahekord liikmete vahel pole määrava, tingiva ega nõudva iseloomuga. Selline vahekord eksisteerib just vaba laiendi ja põhisõna vahel (Rätsep 1978: 63).

Laiendi vormi võivad määrata põhisõna grammatilised või leksikaalsed ja semantilised omadused. Vastavalt sellele võib määrava iseloomuga alistava vahekorra jagada kaheks all-liigiks, **kongruentsiks** ja **rektsiooniks**.

Kui laiendi vormi tingib määrava põhisõna grammatiline vorm, siis on tegemist **kongruentsi** ehk **ühildumisega**. Põhisõna grammatilisest vormist tingitud vormiga laiendit nimetatakse kongruentsiks ehk ühilduvaks liikmeks. Selle vahekorra puhul laiend **kongrueerib** ehk **ühildub** põhisõnaga. **Kongruentsivahekordadeks peetakse kahte süntaktilist nähtust** (Rätsep 1978: 63):

1) adjektiivse täiendi ühildumist oma põhisõna käändes ja arvus (mõnel juhul ka ainult arvus), nt *vanale raamatule, vanade meestega*
2) personaalpronoomenist aluse ühildumist öeldisega isikus (pöördes), nt *Mina kirjutan kirja*

Kongruentsivahekorras peetakse ka vahekorda verbi vormi (kui põhisõna) ja kolmekäändelise objekti konkreetse käände (kui ühilduva liikme) vahel teatud valikjuhtude puhul. Nii määrab näiteks finiitverbi eitav vorm kolmekäändelise objekti käändeks partitiivi (*Mina ei kirjutanud* ***kirja***) ja verbi imperatiivivormi määrab sellise laiendi käändeks nominatiivi (*Kirjutage* ***kiri***!). Needki vahekorra juhtumid tuleb arvata kongruentsi ehk ühildumise liiki. Verbi ja kolmekäändelise objekti vahel valitseb muidugi rektsioonivahekord. (Rätsep 1978: 63-64).

Kui põhisõna leksikaalsed, semantilised omadused tingivad laiendi grammatilise vormi või selle laiendi kuuluvuse teatud kindla grammatilise tunnusega klassi (substitutsiooniklassi), siis on tegemist alistava vahekorra niisuguse liigiga, mida nimetatakse **rektsiooniks** ehk **sõltumiseks**. (Rätsep 1978: 64) Rektsiooni kui vahekorra põhisõna nimetatakse **regeerivaks sõnaks** ning regeeriva sõna tähenduse poolt tingitud vormiga laiendit **seotud laiendiks**. Sel juhul põhisõna regeerib laiendit.

Seega on **rektsioon selline alistav süntaktiline vahekord põhisõna ja laiendi vahel, kus põhisõna kui regeeriva sõna semantilised omadused või tähendus tervikuna tingivad laiendi grammatilise vormi või sellise laiendi kuulumise teatud kindla grammatilise tunnusega klassi (substitutsiooniklassi).**

1.3.2. Kaks rektsioonivahekorra all-liigitust

Sõltuvalt sellest, mis laadi laiendivormi tingib regeeriv põhisõna (Rätsep 1978: 64), võib rektsioonivahekorra eesti keele lausetes liigitada viide all-liiki:

1) **käänderektsioon**, kui regeeriva põhisõna tähendus tingib käändevormi, nt verb *austama* lauses *Me austame vanemaid* tingib seotud laiendi partitiivivormi.
2) **kaassõnarektsioon**, kui regeeriva põhisõna tähendus tingib laiendi kaassõna valiku, nagu nt verb *vastutama* lauses *Ametnikud vastutavad kartoteegi eest* tingib seotud laiendis esineva postpositsiooni *eest*.
3) **infiniitvormirektsioon**, kui regeeriva põhisõna tähendus tingib laiendiks verbi infiniitvormi, nagu nt verb *proovima* lauses *Peeter proovis künda* tingib seotud laiendiks teise verbi da-infinitiivi.
4) **lause- ja lausungirektsioon**, kui regeeriva põhisõna tähendus tingib laiendiks mingit tüüpi lause või lausungi, nagu nt verb *rääkima* lauses *Me rääkisime, et te olete oraator* tingib seotud laiendina kõrvallauset.
5) **substitutsiooniklassi-rektsioon**, kui regeeriva põhisõna tähendus tingib laiendi kuulumise mingisse kindla grammatilise tunnusega substitutsiooniklassi nagu nt verb *rippuma* lauses *Seintel rippusid maalid* tingib seotud laiendi (seintel) kuulumise lokaali substitutsiooniklassi.

Eesti keele lausetes esinevad rektsioonivahekorrad võib liigitada nelja all-liiki sõltuvalt sellest, missugusesse sõnaklassi kuulub regeeriv põhisõna (Rätsep 1978: 64-65):

1) **verbirektsioon**, kui regeerivaks põhisõnaks on verbivorm, finiitne või infiniitne. Nt verbivormid *peab kinni* ja *kinni pidada* lausetes *Rektor peab kinni traditsioonidest* ja *Rektor tahab traditsioonidest kinni pidada* tingivad mõlemad elatiivset seotud laiendit.
2) **substantiivirektsioon**, kui regeerivaks põhisõnaks on substantiiv. Nt substantiiv *vastuolu* lauses *Tekkis vastuolu juhtkonna ja revidentide vahel* tingib seotud laiendit kaassõnaga *vahel*.
3) **adjektiivirektsioon**, kui regeeriv põhisõna on adjektiiv. Nt adjektiiv *teadlik* lauses *Organisatsiooni juhtima valiti ülesandest teadlik liige* tingib elatiivset seotud laiendit.
4) **adverbirektsioon**, kui regeerivaks põhisõnaks on adverb. Nt adverb *kaugele* lauses *Käbi ei kuku kännust kaugele* tingib elatiivset seotud laiendit.

Kõige rohkem kombinatsioonivõimalusi on verbirektsioonil, mis võib olla samal ajal ka käänderektsioon, kaassõnarektsioon, infiniitvormirektsioon, lause- ja lausungirektsioon ning substitutsiooniklassi-rektsioon. Kõige vähem kombinatsioonivõimalusi on adverbirektsioonil. (Rätsep 1978: 65).

1.4. Valents

H. Rätsep selgitab oma raamatus „Eesti keele lihtlausete tüübid" ka valentsi mõistet. Ta kirjutab (1978: 65), et valentsiteooria eesmärgiks on olnud lause keskse mehhanismi selgitamine, verbiklasside allklassideks jaotamine ja konfiguratsioonide piiritlemine. Rätsep lähtub L. Tesnière'i teosest „Strukturaalse süntaksi elemendid" (1959) ning toob välja Tesnière'i kõige tähtsamad seisukohad valentsikäsitluses.

Rätsep (1978: 67): Tesnière'i valentsiteooria tugineb sellele, millist osa etendab lause üks või teine komponent sisuliselt tegevusprotsessis. Tesnière'i kontseptioonis pole primaarsed mitte verbi laiendite vormilised erijooned ega ka laiendite fakultatiivsus-obligatoorsus. Valentsiteooria rajaneb struktuuriliselt ja sisuliselt kõige olulisemate lauseelementide eristamisel.

Tesnière'i süntaktilisus tugineb sõltuvusvahekordade tuvastamisele sõnade vahel. Iga seos ehk konnektsioon ühendab regeeriva ja alistuva üksuse. Iga regeeriv üksus, mis domineerib alistuva üksuse üle, moodustab koos nende alistuvate üksustega sõlme. Lause koosneb verbaalsetest, substantiivsetest, adjektiivsetest ja adverbilistest sõlmest.[2]

Verbaalse lause keskseks sõlmeks on Euroopa keeltes peamiselt verbaalne sõlm. Nii nagu näidendki, nõuab ka verbaalne sõlm tingimata mingit tegevusprotsessi ja selles protsessis kõige sagedamini esinevaid näitlejaid ning olukordi, asjaolusid. Strukturaalsüntaksis vastab sellele protsessile verb, näitlejaile *aktandid* ehk tegurid ja olukordadele ja asjaoludele *sirkonstandid*. Aktandid väljendavad olendeid või esemeid, mis võtavad protsessis osa kas aktiivsemalt või passiivsemalt, lihtsalt statistidena nt *Arno annab oma raamatu Jürile* on aktantideks peale *Arno* ka *raamat* ja *Jüri*, kuigi nad ise otseselt ei tegutse. Aktandid alluvad vahetult verbile ja on substantiivid või substantiivide ekvivalendid. Ühel verbil võib olla kõige rohkem kolm erinevat aktanti. Eelnevas näitelauses on esimeseks aktandiks *Arno*. Teine aktant on semantilisest vaatekohast see, mis talub endal tegevust, mis kannatab tegevuse all. Seega näitelauses on teiseks aktandiks *raamatu*. Kolmas aktant on see, kelle kahjuks või kasuks tegevus toimub. Selle aktandi semantiline väärtus laieneb üldse kergesti mingile isikule, kelle suhtes protsessi vaadeldakse. Eelmises lauses on kolmandaks aktandiks *Jürile*. **Aktantide arv, mida antud verb saab regeerida, moodustabki selle, mida nimetatakse verbi valentsiks** (Rätsep 1978: 66-67).

[2] Viidatud Rätsep (1978: 66)

Valentsi mõistest lähtudes nimetatakse aktantideta verbe nullvalentseteks ehk avalentseteks verbideks, ühe aktandiga verbe ühevalentseteks ehk monovalentseteks verbideks, kahe aktandiga verbe kahevalentseteks ehk divalentseteks verbideks ja kolme aktandiga verbe kolmevalentseteks ehk trivalentseteks verbideks (Rätsep 1978: 67).

1.5. Fakultatiivsed ja obligatoorsed laiendid

Lihtlausetes eristatakse kahesuguseid elemente: neid, mis peavad seal kindlasti olema, ja neid, mis võivad seal olla. Esimesi nimetatakse **obligatoorseteks elementideks**. Lause obligatoorse elementide hulka kuulub tavaliselt verbi finiitvorm. Peale selle võivad obligatoorseteks elementideks olla ka mitmed verbi seotud laiendid, mida antud verbi tingib lausemalli täielikkuse saavutamiseks. (Rätsep 1978: 71).

Elemente, mis võivad lauses olla või ka sealt puududa, ilma et lause muutuks mittevastuvõetavaks, poolikuks, nimetatakse **fakultatiivseteks elementideks**. Fakultatiivse elemendi puudumisel säilitab lause oma terviklikkuse ja puudub keelest tingitud vajadus lauset täiendada. Fakultatiivse elemendi põhisõna on ka ilma selle elemendita süntaktiliselt autonoomne (Rätsep 1978: 71).

Fakultatiivsed lauseelemendid jagunevad kahte rühma: vabad laiendid, mille vormi ja olemasolu võimalikkust ei määra põhisõna tähendus, ja fakultatiivsed seotud laiendid, mille vormi ja olemasolu võimalikkuse tingib põhisõna tähendus. Fakultatiivsed seotud laiendid saavad esineda üksnes teatud verbide laienditena, olgugi et fakultatiivselt. Verb ei nõua nende tingimatut olemasolu, ta teeb selle ainult võimalikuks (Rätsep 1978: 71-72).

Vastavalt verbi poolt tingitud seotud laiendite obligatoorsele ja fakultatiivsele jagatakse rektsiooni vahekorra kahte all-liiki: **obligatoorseks verbirektsiooniks** ja **fakultatiivseks verbirektsiooniks** (Rätsep 1978:72).

Rätsep ütleb, et eesti keeles pole alati lihtne vahet teha obligatoorsete ja fakultatiivsete seotud laiendite vahel. On keerulisi ja vahepealseid juhtumeid nagu loomulikus keeles ikka. Kuid see ei tähenda, nagu poleks sellel distinktsioonil eesti keeles tähtsust. Seotud laiendi obligatoorsus või fakultatiivsus osutub küllaltki oluliseks lausemallide eristajaks. Eksisteerivad vormilt paralleelsed mallid, kus ainsaks erinevuseks on ainult mõne seotud laiendi fakultatiivsus või obligatoorsus. Seejuures on selliselt erinevad lausemallid omased hoopis erineva tähendusega verbidele (Rätsep 1978: 72).

1.6. Lause süntaktiline miinimum

Eri keeltes on püütud tuvastada lause süntaktilist miinimumi ühel või teisel moel. Kõige edukamalt on seda tehtud seotud laiendite ärajätmise katse abil, mida transformatsioonianalüüsis on nimetatud ka kustutustransformatsiooniks. Sel juhul vastav seotud laiend elimineeritakse ja kontrollitakse, kas järeljääv lauseosa on veel grammatiliselt vastuvõetav või on muutunud mittevastuvõetavaks. Kui järelejäänud lause on grammatiliselt vastuvõetav, siis on elimineeritud element fakultatiivne element. Kui järelejäänud lause pole grammatiliselt vastuvõetav, siis on elimineeritud element obligatoorne (Rätsep 1978: 73) nt

Vargad tungisid muuseumi.	** Vargad tungisid.*
Mehed varastasid maalid muuseumist.	*Mehed varastasid maalid.*
	Mehed varastasid muuseumist.
	Mehed varastasid.
Lapsed pildusid paberid põrandale.	** Lapsed pildusid paberid.*
	** Lapsed pildusid põrandale.*
	** Lapsed pildusid.*
Naine põlvitas jalad valusaks.	** Naine põlvitas valusaks.*
	** Naine põlvitas jalad.*
	Naine põlvitas.

Näide osutab, et on vaja sooritada elimineerimiskatse kõigi seotud laienditega. Seotud laiendite elimineerimise katsetega peab koos käima ka selle kontrollimine, kas järelejäänud lauseosa on endiselt kontekstivaba (Rätsep 1978:73).

1.7. Kontekstivabaduse kolm järku

Rätsep jagab elemendi obligatoorsuse tegevuse seose konteksti vabadusega kolme järku.

Esimese järgu puhul on rektsioonivahekord niivõrd tugev, et verb nõuab vastavalt seotud laiendit ka enamikus kontekstides, see tähendab verb saab esineda ilma selle seotud laiendita kontekstisidusalt äärmiselt piiratult, vahest ainult vastulausena küsimusele. Nt lause *See maja kuulus* on üpris puudulik. Täielik lause peaks olema ühe elemendi võrra suurem, nt *See maja kuulus kingisepale* (Rätsep 1978: 74).

Teist järku konteksti vaba obligatoorsuse puhul on obligatoorne rektsioonivahekord keskmise tugevusega. Verb saab esineda ilma vastava seotud laiendita kontekstisidusalt küllaltki sageli, kuid ilma sellise seotud laiendita lause tundub üksinda võetult ilma erilise kontrollimisetagi puudulik. Nt lause *Professor süvenes* on ilmselt puudulik lausungi alguseks, kuigi vestluse sees võib ta isegi esineda. Täielik lause peaks olema elemendi võrra pikem, nt *Professor süvenes raamatusse* (Rätsep 1978: 75).

Kolmandat järku kontekstivaba obligatoorsuse puhul on obligatoorne rektsioonivahekord kõige nõrgem. Verb saab esineda siin ilma teatud seotud laiendita kontekstisidusalt nii laialt, et üksinda võetult tundub laiendita lause esialgu täiesti vastuvõetavana, täielikuna. Seesugune rektsioonivahekord näikse olevat just mõnedel liikumisverbidel mitmesuguste direktsionaalidega. Nt *Külaline tuli*. Täielik lause võiks olla nt *Külaline tuli saali* või *Külaline tuli teatrist* (Rätsep 1978: 75).

Kokkuvõtteks eespool kirjeldatud Rätsepa järgi rektsiooni mõistest, võib öelda, et rektsioon on selline alistav süntaktiline vahekord põhisõna ja laiendi vahel, kus põhisõna kui regeeriva sõna semantilised omadused või tähendus tervikuna tingivad laiendi grammatilise vormi või sellise laiendi kuulumise teatud kindla grammatilise tunnusega klassi (substitutsiooniklassi). Verbi laiendid oma esinemislaadilt võivad olla kahesugused: obligatoorsed ja fakultatiivsed. Obligatoorsed laiendid on lauses kohustuslikud ning ilma nendeta ei saa verb lauses esineda. Fakultatiivsed laiendid võivad lauses esineda, kuid see ei ole kohustuslik ning laiendite puudumisel säilitab lause oma terviklikkuse.

2. REKTSIOONI MÕISTEST MORDVA KEELTE ALASES KIRJANDUSES

2.1. Ajalooline ülevaade, selgitusi ja definitsioone eri autoritelt

Mordva keelteteaduse ajaloos eraldi rektsioonikäsitlust pole. Kõige põhjalikumalt vaatles mordva keelte rektsiooniprobleeme ja verbi valentsi küsimusi J. Jufkin. Ta on lähtunud suures osas M. Koljadenkovi ja H. Rätsepa verbirektsioonikäsitlustest. Käesolevas töös toon Koljadenkovi ja Jufkini seisukohti kõige põhjalikumalt.

D. Cygankin, S. Devaev (1975: 104): Eri lauseliikmed on seotud subordinatsiooniseose abil (**predikatsioon**, **rektsioon** ja **ühildumine**), moodustades sõnaühendeid, kus üks lauseliige sõltub teisest ning laiendab seda.

Predikatsioonile (ainult pöörde- ja arvuvormis) on iseloomulik vahekord predikaadi ja subjekti vahel juhul, kui subjekt on väljendatud substantiivi või pronoomeniga, predikaat – verbi, substantiivi või pronoomeniga. Nt *сась тундась* 'kevad tuli', *шитне манихть и лямбот* 'päevad kirgad ja soojad', *минь тясотама* 'me oleme siin'.

Rektsiooni puhul on laienditega seotud objekt, atribuut ja adverbiaal, mis on väljendatud substantiivi või teise sõnaliigiga substantiivi funktsioonis. Sõltuv sõna, olles ühendatud postpositsiooniga, võib omada käändevälist vormi, mis morfoloogiliselt langeb kokku nominatiivi või obliikvakäände vormidega, postpositsiooniga või ilma. Rektsioonilistes sõnaühendites on põhisõna funktsioonis tavaliselt:

1) **nimisõna**, nt *алязень книганза* 'mu isa oma raamatud', *вирьга якама* 'metsas käima', *стирь мархта корхнема* 'vestelda tüdrukuga';
2) **verb**, nt *сёрмадан сёрма* 'ma kirjutan kirja', *кельгса цёразень* 'ma armastan oma poega', *корхтамс рузкс* 'rääkida vene keelt', *сань рьвязень мархта* 'ma tulin oma abikaasaga (naisega)';
3) **adjektiiv**: nt *веда шобда* 'pimedam kui öö'**,** *козя ашуфнень ётксa* 'rikas vaeste sees';
4) **adverb**: nt *кудса лямбе* 'majas on soe', *тейнек ужяль* 'meil on kahju'.

Ühildumise abil seotakse adverbiaalid, mis on väljendatud adverbi, gerundiivi ja infinitiiviga ning ka atribuudid, mis on väljendatud adjektiivi, partitsiibi või substantiivi ja arvsõna käändeväliste vormidega.

Ühildumise abil moodustatud sõnaühendites on põhisõna funktsioonis tavaliselt:

1) **verb**, nt *сашенды сидеста* 'käib sageli', *моли авардезь* 'läheb nuttes';
2) **adjektiiv (või partitsiip)**, nt *пяк оцю* 'väga suur', *тиф лац* 'tehtud hästi';
3) **adverb**, nt *пяк ичкозе* 'väga kaugel';
4) **nimisõna**, nt *акша келу* 'valge kask', *тундань вет* 'kevadised ööd', *серьгятьф инжихненди* 'kutsutud külalistele' D. Tsõgankin, S. Devaev (1975: 105–106).

Lytkin, Maitinskaja (1975: 334): Eristatakse kolm tüüpi lauseliikmetevahelist subordinatsiooniseost: predikatsioon, sõltumine ja ühildumine.

Predikatsiooni puhul subjekt ühildub predikaadiga pöörde- ja arvuvormis, nt *тинь тосотада* 'te olete seal', *тя ломанць нинге од* 'see inimene on veel noor', *ня ломаттне нинге отт* 'need inimesed veel noored'.

Sõltumise e rektsiooni puhul on verbi vormid seotud objektide ja adverbiaalidega, mis on väljendatud substantiivi, pronoomeni või infinitiiviga. Rektsioon võib esineda kas postpositsiooniga või ilma, nt *пенгат керан узерьса* 'puud raiun kirvega', *тусь ласькозь цёранять мельге* 'läks jooksuga poisi järele'.

Ühildumine on iseloomulik atributiivsetele sõnaühenditele, milles atribuut eelneb oma määratavale ning tavaliselt säilitab oma algvormi, nt *мазы стирь* 'ilus tüdruk', *мазы стирти* 'ilusale tüdrukule'. Infinitiiv, gerundiiv ja adverb samuti ühinevad verbiga ühildumisseose abil, nt *эряви молемс мельганза* 'on vaja minna tema järele', *алашась ардсь вишкста* 'hobune jooksis kiiresti'.

2.2. Rektsiooni mõistest M. Koljadenkovi käsitluse järgi

M. Koljadenkov (1959: 125) on kirjeldanud rektsiooni mõistet ning andnud ette üldisemat tunnust:

> **Rektsiooniks** nimetatakse sellist süntaktilist vahekorda, kus sõnaühendi komponentide vahelist seost väljendatakse nimisõna obliikvakäänete vormide või teise sõnaga, mis on nimisõna funktsioonis (pronoomen isikulise või objekti tähendusega, arvsõna jne). Sõnaühendi ühe komponendi kasutamine obliikvakäände määratud vormis süntaktilise seose puhul (mida nimetatakse rektsiooniks) on tingitud põhisõna semantikaga, mis nõuab oma tähenduse avamiseks ja laiendamiseks teatud sõltuvust, talle alluva, seletatava ja laiendatava sõna obliikvakäände vormist. Nt. *визьдемс ломаньда* 'häbeneda inimeste ees', *алязень казняц* 'mu isa kingitus', *козя ярмакса* 'rikas', *молемс киге* 'minna mööda teed' (Koljadenkov 1959: 125).

Sõnaühendite sõnade vahel on süntaktilise vahekorra väljendamise vahenditeks regeeriva sõnade obliikvakäänete vormid ehk obliikvakäänete lõpud ning postpositsioonid. Põhilisteks vahenditeks on obliikvakäänete lõpud. Postpositsioone peetakse mordva keeltes rektsiooni kõrvalvahenditeks. Nad ühenduvad absoluutvormi[3] või genitiivi vormiga ning väljendavad sõnaühendi komponentide vahekorda, samuti obliikvakäänete lõppude abil. Nt *куд вакссa* 'maja juures', *куд вакссста* 'maja juurest', *куд ваксс* 'maja juurde' (Koljadenkov 1959: 127).

Lähtudes mordva keelte sellistest käänamissüsteemi omadustest, nimetab Koljadenkov sellist rektsiooni liiki, kus regeeriv sõna on ilma postpositsioonita, lihtrektsiooniks, ning rektsiooni koos postpositsiooniga – keeruliseks rektsiooniks.

Põhisõna funktsioonis võib olla:

1) **nimisõna**, nt *учителень куд* 'õpetaja maja';
2) **adjektiiv**, nt *кудсь пякшсе ломаньда* 'maja täis inimesi';
3) **verb**, nt *керомс узерьса* 'raiuma kirvega';
4) **adverb**, nt *тейне визькс* 'mul on häbi'.

Vastavalt üleval toodud näidetele võib eristada mordva keeltes neli põhilist rektsiooni (Koljadenkov 1959: 127):

[3] Mokša keele alases kirjanduses mõistetakse absoluutvormi all käändevälist vormi (Aljamkin 2000: 74)

1) substantiivrektsioon;
2) adjektiivrektsioon;
3) adverbirektsioon;
3) verbirektsioon.

Verbirektsioon mordva keeltes esineb kas postpositsioonidega või ilma. Rektsiooni vahekorras ilma postpositsioonideta võivad olla järgmised käänded (Koljadenkov 1959: 140):

Nominatiiv (otsesihitis) nt *сёрмадомс сёрма* 'kirjutada kirja', *кандомс книга* 'tuua raamatu', *стамс панар* 'õmmelda särgi', *рамамс алаша* 'osta hobuse', *кундамс кал* 'püüda kala'.
Nominatiiv (aeg ja kaugus) nt *молемс целай вайгяльбе* 'minna versta kaugusele (pikka maad käia)', *эрямс колма кизот* 'elada kolm aastat', *работамс кефкие ши* 'töötada üksteist päeva'.

Genitiiv (otsesihitis) nt *учемс Мишань* 'oodata Mišat', *сёрмадомс сёрмать* 'kirjutada kirja'.

Daativ (kaudsihitis) nt *сёрмадомс сёрма сазоронди* 'kirjutada kirja õele', *максомс тише алашанди* 'anda heina hobusele', *тонадомс ломанти* 'harjuda inimesega'.
Daativ (aeg) nt *тевть аделамс шобданди* 'lõpetada tööd hommikuks', *сёрмать учемс вандыенди* 'oodata kirja homseks'.
Daativ (suund) nt *молемс сазоронди* 'minna õe juurde', *лисемс мирденди* 'minna mehele'.

Ablatiiv (otsesihitis) kasutatakse transitiivsete verbide juures määramaks, et tegevus ei ulatu mitte tervele objektile, vaid selle osale, ning ainult sel juhul kui tegevuse objektiks on söögi- ja joogiainet. Nt *ярцамс кшида* süüa leiba, *симомс позада* 'juua pozat (mordva rahvuslik jook)'.
Ablatiiv (kaudsihitis) nt *пелемс врьгазда* 'karta hunti', *таргамда аф мярьгихть* 'suitsetada ei lubata'.

Ablatiiv (lahutav) nt *братта явомс* 'vennalt (juurest) lahkuma', *ялгада илядомс* 'sõbralt (nt õppimises) maha jääma'.

Ablatiiv (aja ja koha kaugus) nt *яксемс кудста кудс* 'käia majast majja', *щамс пряда пильгс* 'riietuda üleni (peast jalgadeni)', *касомс кизода кизос* 'kasvada aastast aastasse', *кулхцондомс шида шис* 'kuulata päevast päeva'.
Ablatiiv (hinnang) nt *рамамс цалковайда* 'osta rubla eest'.
Ablatiiv (põhjus) *аергодомс стак ашемада* 'tüdineda laisklemast'.

Inessiiv (vahend, riist) nt *керомс узерьса* 'lõigata kirvega', *сокамс тракторса* 'künda traktoriga', *стамс салмоксса* 'õmmelda nõelaga'.
Inessiiv (tegevuse viis) nt *эрямс эсь ёнца* 'elada oma aru järgi', *самс поездса* 'tulla rongiga', *тердемс сёрмаса* 'kutsuda kirjaga'.
Inessiiv (otsesihitis) nt *козякодомс ярмакса* 'saada rikkaks (rahaga)'.
Inessiiv (kaudsihitis) nt *пидевомс толса* 'põletada end tulega', *валомс ведьса* 'valada veega', *щамс орса* 'panna selga kasuka'.
Inessiiv (tegevuse koht) nt *эрямс велеса* 'elada külas', *тонафнемс институтса* 'õppida instituudis'.

Elatiiv (kaudsihitis) nt *тиемс шуфтста* 'teha puust', *валомс сияста* 'valada hõbedast', *стамс котфста* 'õmmelda riidest'.
Elatiiv (aeg) nt *самс июньцта* 'tulla juunis', *лисемс покодема обедста* 'tulla tööle lõunal (lõuna ajal)', *тумс кота частста* 'minna kell kuus ära'.
Elatiiv (koht) nt *самс ошста* 'tulla linnast', *лисемс школаста* 'minna koolist välja', *таргамс ведьста* 'tõmmata veest välja', *валгомс панда пряста* 'tulla mäest alla'.

Latiiv (sihitis) nt *кундамс тевс* 'võtta asja käsile', *сюлмамс пиксс* 'siduda nööriga', *токавомс кевс* 'põrgata kivi vastu'.
Latiiv (koht) nt *сувамс куду* 'astuda majja (sisse)', *кадомс паксяв* 'jätta põldu'.

Illatiiv (eesmärk) nt *якамс пангс* 'käia marjul', *тердемс свадьбас* 'kutsuda pulmadele'.
Illatiiv (aeg) nt *покодемс обедс* 'töötada lõunani', *тиемс кафта шис* 'teha kahe päevaga'.

Prolatiiv (sihitis) nt *мазолгодомс шамава* 'minna kaunimaks (nägusaks)', *осалгадомс ронгова* 'jääda kõhnaks'.

Prolatiiv (koht) nt *ваномс вальмава* 'vaadata aknast välja', *якамс ошка* 'jalutada linnas', *лисемс ортава* 'minna välja väravatest'.
Prolatiiv (tegevuse viis) nt *пезомс плманжава* 'vajuda põlvedeni sisse'.
Prolatiiv (aeg) nt *тумс зарява* 'minna koidikul ära'.

Komparatiiv (sihitis) nt *касомс пандошка* 'kasvada pikaks (mäeni, nii pikaks kui mägi)', *улемс шуфтошка* '(olla nii pikk, kui puu)'.

Abessiiv (sihitis) nt *илядомс ялгафтома* 'jääda sõpradeta', *самс книгафтома* 'tulla raamatuteta', *шарьхкодемс валфтома* 'saada sõnadeta aru'.
Abessiiv (tegevuse viis) nt *кулхцондомс мяльфтома* 'kuulata soovimata (vastu tahtmist)', *корхтамс ёньфтома* 'rääkida aru andmata'.

Translatiiv (predikaat) nt *арамс тонафтыкс* 'saada õpetajaks', *улемс шабакс* 'olla lapsena'.
Translatiiv (sihitis) nt *сявомс рьвякс* 'võtta naiseks', *арафтомс кандидатокс* 'edutada kandidaadiks'.
Translatiiv (tegevuse viis) nt *корхтамс татаркс* 'rääkida tatari keelt', *покодемс слесорькс* 'töötada lukksepana'.
Translatiiv (võrdlus) nt *аварьдемс идькс* 'nutta nagu laps', *лиемс нармонькс* 'lennata nagu lind', *морамс цёфксокс* 'laulda nagu ööbik'.

Koljadenkov ei toonud näiteid kausatiivi käändest, mille põhjuseks võib olla see, et ersa keeles ei ole kausatiivi käänet (vt nt Pall 1996: 8). Mõned tema poolt esitatud näitelaused on ersa keele kesksed, ehk mokša keele näited on mõnes kohas lihtsalt ersa keele tõlked ning ei ole sobivad. Sel juhul ma katsusin ise välja mõelda näitelauseid, mis oleksid teatud kohtades sobivad.

Postpositsioonidega verbirektsioonis esinevad absoluutvorm, genitiiv ja ablatiiv. Absoluutvormi kasutatakse järgmiselt (Koljadenkov 1959: 144):

- **olemise ja asukoha tähenduses** (postpositsioonidega *лангса* 'peal', *потмоса* 'sees', *ала* 'all', *вельхксса* 'kohal', *ваксса* 'kõrval', *инголе* 'ees', *фтала* 'taga' nt *тялямс тинге лангса* 'peksta vilja viljapeksuplatsil', *ащемс куд потмоса* 'olla maja sees', *эрямс панда ала* 'elada mäe all', *нюрьгомс шра вельхсса* 'rippuda laua kohal',

касомс куд вакcса 'kasvada maja kõrval', *корхтамс ломань инголе* 'rääkida inimeste ees (auditooriumi ees)', *кулхцондомс кенкш фтала* 'kuulata ukse taga'.

- **kohale suunatud erineva tähenduse suhtes** (sama postpositsioonid, erinevates vormides)
  - kohalt lahkumise tähenduses (vormidega *-ста*, *-да*, *-де*) nt *шаштомс шра вакcста* 'nihkuda laua kõrvalt ära', *валгомс панда лангста* 'tulla mäest alla', *лисемс шуфта фталда* 'tulla puu tagant', *тумс сельме ингольде* 'silmist kaduda' 'teda pole enam näha'
  - kohale suunamise tähenduses (vormidega *-с*, *-у*, *-и*) nt *куцемс лата лангс* 'ronida katuse peale', *молемс куд фталу* 'minna maja taha', *лисемс ломань инголи* 'tulla inimeste sekka'.
  - koha peal liikumise tähenduses (vormidega *-ва*, *га*, *-ка*) nt *молемс вирь потмова* 'käia metsas (jalutama)', *путнемс лавця ланга* 'panna riiulitel', *ётамс ош вакска* 'minna (sõitma) mööda linna'.

- **aja tähenduses** (postpositsioonid *ланга*, *шовор*, *пачк*) nt *стямс ши лисема ланга* 'tõusta koidikul üles', *корхтамс молемшовор* 'rääkida minnes', *сёрмадомс корхтампачк* 'kirjutada rääkides'.
- **kokkusobivuse ja vastastikuse tähenduses** (postpositsioon *мархта* 'kellegagi koos') nt *шабра мархта васедемс* 'kohtuda naabriga', *корхнемс ялга мархта* 'rääkida sõbraga'.
- **kaudsihitise tähenduses** (postpositsioonid *лангса*, *лангс*, *мельге*) nt *пеедемс эльбятькс лангса* 'naerda vea üle', *ваномс картина лангс* 'vaadata maali (peale)', *якамс сяряди мельге* 'hoolitseda haige eest (käia haige järele)'.
- **tegevusviisi tähenduses** (postpositsioonid *алга*, *вельхкска*, *вельде*) nt *кулхцондомс радио вельде* 'kuulata raadios (abil)', *ацавомс пильге алга* 'laotuda jalgade alla', *пезомс пря вельхкска* '(üle pea) uppuda'.

Genitiiv esineb järgmistes tähendustes (Koljadenkov 1959: 146):

- **otsesihitise tähenduses** (postpositsiooniga *эса* eriti määratud vormis) nt *кундамс нумолть эса* 'püüda jänest kinni', *тиемс кудть эса* 'ehitada maja valmis'.
- **tegevusviisi tähenduses** (postpositsiooniga *коряс* 'järgi') nt *морамс нотань коряс* 'laulda nootite järgi'.

- **liikumise (ümberringi, lähedal) tähenduses** (postpositsiooniga *перьфке* 'ümber') nt *ётамс ошонь перьфке* 'jalutada linnas ringi', *шаромс шрань перьфке* 'koguneda laua ümber'.
- **aja üldhaaramise tähenduses** (postpositsiooniga *перьф*) nt *морамс илядень перьф* 'laulda terve õhtu'.
- **liikumise (üle, läbi) tähenduses** (postpositsioonidega *туркс* 'üle', *пачк* 'läbi') nt *ляень туркс ётафтомс* 'üle jõe viia', *ётамс вирень пачк* 'läbi metsa minna'.

Ablatiivi kääne esineb postpositsioonidega ainult *инголе* 'enne (varem)', *меле* 'pärast', 'peale' aja tähenduses. Nt *самс ломаньда инголе* 'tulla inimestest varem', *шумордамс пингта инголе* 'lõpetada enne tähtaja', *покодемс обедта меле* 'töötada peale lõunat'. (Koljadenkov 1959: 146)

2.3. J. Jufkini seisukohti

2.3.1. Rektsioon

J. Jufkin (1985: 33) omas dissertatsioonis käsitleb rektsiooni mõistet järgmiselt:

> **Rektsiooniks** nimetatakse sellist süntaktilist alistuva vahekorda põhisõna ja laiendi vahel, kus põhisõna kui regeeriva sõna semantilised omadused või tähendus, mis tervikuna tingib laiendi grammatilise vormi või selle laiendi kuulumise kindla grammatilise tunnusega klassi (Jufkin 1985: 35).

Lähtudes M. Koljadenkovi väidetest, et rektsioon ilma postpositsioonita on lihtne rektsioon ning postpositsiooniga – keeruline[4], seletab Jufkin, et nagu näitavad sõnaseosed, regeerib mokša keele verb peale kaudsihitise ja adverbiaali ka otsesihitist ning paljudel juhtudel võib sellist seost iseloomustada kui tugevat rektsiooni. Näiteks kindlasti tunduvad sellised ütlused nagu *шабась сивсь*... 'laps sõi ära'..., *авась рамась*... 'naine ostis'... lõpetamata. Verbe *сивомс* 'süüa ära', *рамамс* 'osta' võib pidada tugeva rektsiooniga sõnadeks, sest et ilma laiendita teatud käändevormis nad ei teosta oma leksikaalset tähendust (Jufkin 1985: 35).

M. Koljadenkov, defineerides rektsiooni mõistet nagu regeeritava sõna alistust regeerivale sõnale ja suhtlemisakti teatud tähenduste edasiandmise vahendiks, lähtus rektsiooni üldisemast tunnusest. Tema nägi rektsiooni mõistet elementide ühenduses, kus vahekord põhisõna ja laiendi vahel on kohustuslik ning laiendi vormi määratletakse põhisõna grammatilise tähendusega, kui ka sõnadeühendites, kus põhisõna ja laiendi vahekord on fakultatiivne ja tingitud kommunikatiivse ülesandega nt *кандомс книга* 'tuua raamatut', *кундамс кал* 'püüda kala', *тердемс сёрамаса* 'kutsuda kirjaga', *рамамс алаша* 'osta hobust'.[5]

Nõustudes Koljadenkovi väidetega, et rektsiooni puhul laiendi grammatiline vorm tingitakse põhisõna grammatilise tähendustega, peab Jufkin (1985: 35–36) vajalikuks tuua esile mokša keeles **obligatoorset** ja **fakultatiivset** verbirektsiooni vastavalt põhisõna valentsetele omadustele.

Obligatoorse verbirektsiooni puhul tingib põhisõna laiendi olemasolu ja vormi, kui põhisõnu vastavalt oma avasemantikale ei saa kasutada ilma nimisõna määratud vormita, laiend aga ei

[4] Viidatud J. Jufkin (1985: 34)

ole struktuurilt ega tähenduselt iseseisev, nt *керомс киш* 'lõigata leiba', *арамс тонафтыкс* 'saada õpetajaks'. Kui laiend põhisõna juures puudub, siis tajutakse lauset kui lõpetamata või poolikut.

Fakultatiivse verbirektsiooni puhul põhisõna tähendus ei määra laiendi vormi ja olemasolu. Kui laiend puudub, säilitab lause oma terviklikkuse ning puudub keelest tingitud vajadust lauset täiendada: nt *ярхцамс лямда* 'süüa suppi', *эшелямс ляйса* 'supelda jões'.

Vastavalt sellele, millist laiendi vormi tingib põhisõna, võib mokša keeles tuua viis rektsiooni all-liigitust (Jufkin 1985: 36).

1) **käänderektsioon**
2) **kaassõnarektsioon**
3) **infinitiivvormirektsioon**
4) **lauserektsioon**
5) **substantsiooniklassi-rektsioon**

Vastavalt sellele, millistesse sõnaklassidesse kuulub regeeriv sõna, võib tuua neli rektsiooni all-liigitust (Jufkin 1985: 36–37).

1) **verbirektsioon** (kus regeerivaks põhisõnaks on finiitne või infiniitne verbivorm)
2) **substantiivrektsioon** (kus regeerivaks põhisõnaks on substantiiv)
3) **adjektiivrektsioon** (kus regeeriv põhisõna on adjektiiv)
4) **adverbirektsioon** (kus regeeriv põhisõna on adverb)

[5] Viidatud J. Jufkin (1985: 35)

2.3.2. Valents

J. Jufkin kirjutab artiklis “Valentsi mõistest mokša keeles” (1984: 59–60), et mordva keeleteaduses verbi valentsi seose kohta eraldi käsitlust pole. Esimesteks, kes mainisid terminit *valents* omas artiklis, olid N. Lavrentjeva ja L. Turajeva. Nemad eristasid **leksikaalset** ja **süntaktilist** valentsi:

> **Leksikaalse valentsi** puhul rajaneb sõnade valents nende loogilisele ühtesobivusele sõnaühendi mudelites.
> **Süntaktiline valents** tugineb sõnaliikide eriomadusele seonduda teiste sõnaliikide, teatud sõnarühmade või -vormidega (Jufkin 1984: 60).

M. Koljadenkov eristas mordva keele verbi transitiivsust ja intransitiivsust, kuid tema arvamuse järgi tegevuse transitiivsus ei avaldu mitte verbi, vaid lause semantikaga, sõltudes otsesihitise olemasolust, nt: *шабась луви ёфкс* 'laps loeb muinasjuttu', aga *шабась луви* 'laps loeb (oskab lugeda)' (Jufkin 1984: 61–62).

Niisiis, kui verbi juures puudub formaalselt väljendatud sihitis, ei kuulu Koljadenkovi arvamuse järgi see verb transitiivsete hulka. Jufkin aga ei nõustu selles osas Koljadenkovi arvamusega ning ta nendib, et mokša keeles on olemas verbe, mis nõuavad obligatoorset laiendit (objekti), mille ärajätmisel lause muutub ebagrammatiliseks, nt *сивомс* 'süüa ära', *варжамс* 'katsuda ära', *керомс* 'lõigata ära', *сявомс* 'võtta', *путомс* 'panna' jne. *Ялгазе керсь кши и путозе шрать лангс*. 'Mu sõber lõikas leiba ja pani laua peale' (Jufkin 1984: 62).

Samuti on mokša keeles olemas ka transitiivseid verbe, milliste juures sihitis võib olla formaalselt väljendamata. Jufkini arvates on sellistel verbidel olemas varjatud või fakultatiivne valents ning nad ei saa kuuluda intransitiivsete verbide hulka. Nt *лувомс* 'lugeda (loendada)', *ярхцамс* 'süüa', *морафтомс* 'lugeda'. Lause ei muutu nende ärajätmisel ebagrammatiliseks, sest nad on eeldatud ning neid saab taastada. *Мон морафтан цебярь книга*. 'Ma loen head raamatut'. *Исяк мон морафтонь колма частт*. 'Eile ma lugesin kolm tundi' (Jufkin 1984: 62).

J. Jufkin (1984: 62) kirjutab, et mokša keele verbe võib nende kvantitatiivsuse järgi jaotada:

1) **avalentseteks,** nt *шоподи* 'hämardub (päev kaldub õhtusse)', *варьхмодсь* 'hommik koidab (valgeks minema)';

2) **monovalentseteks,** nt *удомс* 'magada', *цёранясь уды* 'poiss magab';
3) **divalentseteks,** nt *рамамс* 'osta'. *Алязе рамась книга*. 'Mu isa ostis raamatu';
4) **trivalentseteks,** nt *ашкордамс* 'kinni siduda, mähkida'. *Сон ашкордазе пильгонц бинтса*. 'Ta sidus jalga kinni'.
5) Käskiva sufiksi *-фт-* abil võib moodustada ka **neljavalentseid** verbe, nt *максфтомс* - 'lasta kellelgi midagi anda'. *Сон максфтсь тейне книга*. 'Ta sundis/lasi teda/tal anda mulle raamatu'.

Vastavalt üldisele valentsiteooriale tuleb mokša keele verbi puhul eristada obligatoorseid, fakultatiivseid ja vabu aktante. Nii obligatoorsed kui ka fakultatiivsed aktandid on seotud verbiga valentsi abil, mis on kinnitatud verbi positsiooni suhtes. Sellepärast võib nende olemust ja arvu kindlaks määrata (Jufkin 1984: 63).

Vabad laiendid ei ole verbiga seotud ega arvu poolest piiratud, mille pärast peaaegu iga lause süntaktilises struktuuris võib neid lisada või ära jätta. Kriteeriumiks on sel juhul lause **grammatilisus** või **ebagrammatilisus**: nt *Монь алязе кундай калхт*. 'Mu isa püüab kala'. Näitelauses nimisõna *калхт* 'kala' on obligatoorne aktant, sest selle ärajätmisel lause muutub ebagrammatiliseks. Lauses *Мон морафтан книга*. 'Ma loen raamatut', nominatiivi vormis sõna *книга* 'raamat' on fakultatiivne aktant, sest ilma selleta lause ei muutu ebagrammatiliseks. Lausetes *Инжихне сайхть 22-це мартста*. 'Külalised tulevad 22. märtsil' või *Цёранясь сивозе ярхцамбяленц ляйть трваса*. 'Poiss sõi jõe ääres', vabadeks laienditeks on *22-це мартста* '22. märtsil' ja *ляйть трваса* 'jõe ääres', sest nende seos verbiga on niivõrd nõrk, et neid võib igas lauses kas lisada või ära jätta (Jufkin 1984: 63).

EESTI JA MOKŠA KEELE KÄÄNETEST

Eesti keele käänetest

Eesti keeleteaduses jagatakse käänded kahte rühma: ABSTRAKTSED käänded ja KONKREETSED käänded. Abstraktsed käänded on kolm esimest käänet: nimetav, omastav ja osastav. Abstraktsete käänete tähendus ei sõltu vormi aluseks oleva sõna leksikaalsest tähendusest. (Ehkki selle tähenduse defineerimisega on tema abstraktsusest tingitult raskusi). Konkreetseteks nimetatakse kõiki ülejäänud käändeid. Konkreetsete käänete primaarne tähendus on defineeritav ainult koos vormi aluseks oleva noomeni või sellega seotud verbi või noomeni leksikaalse tähendusega. Enamikul konkreetsetest käänetest on siiski kasutamisvõimalusi, mille korral muutevormi tähendus on abstraktsem kui adverbi või kaassõnaühendi tähendus ning käände primaarse tähendusega üksnes kaudselt seotud (nt illatiivi kasutamine üldises sihi tähenduses; *Raamat tõlgiti eesti* ***keelde***) või mille korral vormi tähendus pole käände primaarse tähendusega üldse seostav (nt illatiivi kasutamine verbi surema rektsioonilise laiendina põhjuse märkimisel; *Ta suri* ***vähki***) (EKG I 1995: 49).

Eesti keeles kohakääneteks nimetatakse konkreetseid käändeid, mille primaarseks funktsiooniks on vormistada kohta väljendavat adverbiaali või atribuuti. Kohakäändeid on eesti keeles kuus ja nad moodustavad kaks sarja: SISEKOHAKÄÄNDED (illatiiv, inessiiv, elatiiv) ja VÄLISKOHAKÄÄNDED (allatiiv, adessiiv, ablatiiv). Kumbki sari koosneb latiivkäändest (illatiiv ja allatiiv), lokatiivkäändest (inessiiv, adessiiv) ja separatiivkäändest (elatiiv ja ablatiiv). Sise- ja väliskohakäänete omavaheline distributsioon sõltub üldjuhul vastava substantiiviga tähistatava koha iseloomust: kui substantiiv tähistab ruumi, kasutatakse sisekohakäändeid ja kui substantiiv tähistab pinda, kaustatakse väliskohakäändeid (EKG 1995: 54).

Kuid sise- ja väliskohakäänete omavaheline tähenduslik distributsioon pole kuigi range. Sageli kasutatakse neid lihtsalt väljakujunenud traditsiooni alusel. Eriti puudutab see substantiive, millega tähistatavate ruumilisus/pinnalisus ei ole selge (EKG 1995: 54).

Abstraktsemas kohatähenduses esinevad kohakäänded ka ühenduses substantiividega, mis ei märgi konkretset kohta, vaid mingit tegevussfääri, situatsiooni, tegevust või institutsiooni. Niisuguse tähendusega sõnade korral on sise- ja väliskohakäänete omavaheline distributsioon juhuslik (EKG 1995: 55).

Lisaks koha- ja ajatähendusele võivad kohakäänetes vormistatud sõnad väljendada veel spetsiifilisi, kontekstuaalselt avalduvaid tähendusi. Kohakäänded esinevad ka kindlate verbide keeleajalooliselt väljakujunenud rektsiooniliste laienditena, ilma et nende kasutamine oleks semantiliselt kirjeldatav (EKG 1995: 56).

Mokša keele käänete iseärasusest

Üheks mordva keelte väga iseloomulikuks iseärasuseks on obliikvakäänete vormide puudumine mitmuses. Mordva keeltes kasutatakse nende asemel tavaliselt ainsuse vormi. Mitmuse tähendust määratletakse kas konteksti või ütluse tähenduse järgi. Osaliselt on selle puuduse kõrvaldamiseks keeles olemas määratud käändkond, kus mitmuse grammatiline kategooria on päris selgelt ja regulaarselt morfoloogiliselt väljendatud (Serebrennikov 1967: 41–43).

P. Alvre (1992: 8) samuti kirjutab sellest: Varem toimus sõnade käänamine ainult ainsuses, nagu see on tänapäeval veel suurelt osalt mordva keeltes. Ainult mitmuse nimetav moodustas erandi, mille tunnuseks on juba iidsetest aegadest olnud *-t*.

Mokša keeleteaduses jagatakse tähenduse ja süntaksi funktsiooni järgi käändeid kolme rühma: SUBJEKTI-OBJEKTI KÄÄNDED, KOHAKÄÄNDED, ATRIBUTIIVSED KÄÄNDED. SUBJEKTI-OBJEKTI käänded **on nominatiiv, genitiiv, datiiv ja ablatiiv.** KOHAKÄÄNDED **on inessiiv, elatiiv, latiiv, illatiiv ja prolatiiv**. ATRIBUTIIVSETEKS KÄÄNETEKS nimetatakse kõiki ülejäänud käändeid e **komparatiivi, abessiivi, translatiivi, kausatiivi** (Aljamkin 2000: 48).

Ermuškin (1978: 186): Mordva keeltes ühtki lokaalkäänet puhtal kujul ei saa välis- või sisekohakäändeks pidada. Aga sise- ja väliskohatähenduste domineerimises võib käändeid jaotada järgmiselt: SISEKOHAKÄÄNDED on inessiiv, elatiiv ja illatiiv. VÄLISKOHAKÄÄNDED on latiiv, prolatiiv, ablatiiv, datiiv. (Ablatiivi ja datiivi käänded väliskohakäändeks peatakse tinglikult. Kahe viimase käänete kohatähenduse funktsioon on fakultatiivne)[6].

Ermuškin (1978: 261-263): Mordva keelte käändesüsteemi evolutsiooni tulemusena tekkis uus mikrotüüp kohakäändeid, mida saab iseloomustada järgmiste tunnustega:

1) s- sisekohakäänete sarja olemasolu
2) väliskohatähenduste väljendamine nii väliskohakäändega (latiiv, ablatiiv, prolatiiv) kui ka s-lõpuliste sisekohakäändega

3) latiivi väliskohakäände kasutamine sisekohakäändena
4) postpositsioonide suure arvu olemasolu

Ermuškin seletab ka üleval toodud mikrotüübi tekkimise põhjuseid (Ermuškin 1978: 263-264):

1) väliskohakäänete sari oli ebapiisavalt arenenud ning ei omanud ilmekat tunnust nagu soome keeles tekkinud väliskohakäänete *l*-sufiksile taolist
2) arenesid postpositsioonid, mis soodustanud substantiivi evolutsioonile kohakäändes. Osa substantiividest kaotanud oma leksikaalset tähendust, millega kandusid üle postpositsioonide ja adverbide hulka
3) väliskohakäänete vormidest postpositsiooni sarja arenemisele soodustanud vene keele mõju
4) nüüdse kohakäänete mikrotüübi arenemisele soodustanud sekundaarne fleksioon. Tekkisid homonüümid: ühelt poolt sisekohakäände vormid määratud vormis, teiselt poolt substantiivide sekundaarse deklinatsiooni genitiivi vormid, mis viis sellele, et *s*-lõpulised käändevormid määratud vormis esinesid postpositsioonidega.

Võrreldes läänemeresoome keeltega on mordva keeltes sise- ja väliskohakäänete kujunemise protsess läinud hoopis teisel viisil. Väliskohakäänete moodustamisel kasutati läänemeresoome keeltes laialt -*l*-sufiksit, nt *pöydällä*, *pöydälle, pöydältä*. Mordva keeltes aga ulatub sufiks -*l* ainult postpositsioonide ja mõningate adverbideni (Serebrennikov 1967: 37).

Ka Alvre kirjutab sellest (1992: 8): ...uurali algkeeles väljendati koha ja ajasuhteid lokatiivi, ablatiivi ja latiiviga. Kaks esimest on soome ja eesti keeles oleva ja osastava käändena veelgi kasutusel. Volga perioodil sai alguse sisekohakäänete (sisse-, sees- ja seestütlev) kujunemine, millele läänemeresoome aluskeeles lisandusid üsna hilja – pärast lapi rühmast eraldumist – väliskohakäänded (alale-, alal- ja alaltütlev). Uusi käändeid on eri keeltes hiljemgi juurde tekkinud nt eesti keeles rajav ja kaasaütlev, mida soome keeles sellisel kujul ei tunta.

Sise- ning väliskohakäänete kadumise tõttu mordva keelte morfoloogilise struktuuri arenemisel kerkisid esile päris märgatavad analüütilised tendentsid. Need tendentsid tulenevad järgmisest.

[6] Viidatud Ermuškin (1978: 186)

1) Postpositsioonide suure arvu olemasolust. Võib liialdamata öelda, et mordva keeltele ei leidu postpositsioonide rohkuses võrdset teiste uurali keelte seast. Postpositsioonid annavad võimaluse väljendada mõnikord väga detailselt igasuguseid kohatähendusi, mis täiel määral kompenseerib selles tähenduses sise- ja väliskohakäänete kadumist mordva keeltes. Nt vrd *шра лангста – pöydältä* 'laua pealt'.

2) Käändevormi püütakse asendada postpositsioonkonstruktsioonidega. Selline tendents on eriti märgatav nimisõna käänamisel koos possessiivsufiksitega, kus kohakäänete sünteetilised vormid eksisteerivad koos postpositsioonkonstruktsioonidega. (Serebrennikov 1967: 39)

Iseloomustades käändesüsteemi olukorda mordva keeltes, märgistab Bubrich (1953) käändesüsteemi redutseerimisprotsessi: võib öelda, et päris kindla positsiooni said kaks käänet – nominatiiv ja genitiiv. Samuti päris kindel ja kaua kestev positsioon on datiivil, ersa keeles ka ablatiivil. Mokša keeles käändesüsteemi redutseerimisprotsess läheb võrreldes ersa keelega kiirema tempoga (Serebrennikov 1967: 39–40).

On olemas rida obliikvakäändeid, mis võivad määratud ja possessiivses käänamises asenduda kombinatsiooniga GENITIIV + POSTPOSITSIOON. Need on: datiiv, ablatiiv, inessiiv, elatiiv, illatiiv, prolatiiv ja translatiiv ning otsesihitise positsioonis ka genitiiv (Serebrennikov 1967: 39–40).

Iidse *-ta* lõpuga ablatiivi käände säilimist mordva keeltes, mis peaaegu kõigis uurali keeltes kadus, võib seletada sellega, et ta oli kasutusel nagu väliskohakääne ning vastas *-lta, -ltä* lõpulise ablatiivi käändele läänemeresoome keeltes. Hiljem, kui sise- ja väliskohakäänete kindla funktsiooni ärajagamine häirus, käänete funktsioonid muutusid. Niisiis, -s lõpuline latiivi kääne mordva keeltes võib vastata soome keele allatiivi ja illatiivi käänetele korraga. Latiivi kääne vastab allatiivile juhul, kui kääne väljendab ainult liikumist asja pinna peale ilma sisse liikumist. Illatiivile aga vastab juhul, kui käände tähendus väljendab liikumise suunda asja sisse. Mordva keele elatiivi kääne oma tähendusega võib vastata soome keele elatiivi ja ablatiivi käänetele (Serebrennikov 1967: 38).

3. VERBIREKTSIOONID

Selgitusi

Töö praktilise osa eesti keele verbirektsioonid koos näitelausetega on võetud Raili Pooli verbirektsioonisõnastikust "Eesti keele verbirektsioone". Töös olen välja toonud 190 eesti ja mokša keele verbirektsioone. Iga töös esinev verb on tõlgitud mokša keelde ning kõikide verbide kohta on näitelaused eesti ja mokša keeles. Verbe ja näitelauseid tõlkisin mokša keelde ise. Välja on valitud autori arvates sagedasemad verbid. Töös välja toodud verbid on esitatud tähestiku järjekorras eesti keelest lähtuvalt.

Töö eesmärgiks ei olnud iseseisva rektsiooni sõnastiku koostamine. Mokša keeles rektsioonisõnastikku ei ole ja seepärast toetusin eesti keele verbirektsiooni sõnastikule, kus esinevad verbid, millised nõuavad tähelepanu. Minu poolt toodud sõnastiku verbirektsioonid on näideteks käesoleva töö kokkuvõttes tehtud järeldustele eesti ja mokša keele verbirektsioonidest, nende sarnasusest ja erinevusest. Käesoleva töö praktilise osa materjal on esitatud sõnastikuprintsiibil. Selline käsitlus on autori arvamuse järgi lugejale mugavam ja võib olla ka abivahendiks mokša keele verbirektsioonide õppimisel.

abielluma	***рьвяямс***
kom	gen + лангс/мархта
Mart abiellus **Tiiuga**.	Март рьвяясь **Тиюнь лангс/мархта**.
aitama[7]	***лездомс***
par	dat
Lapsed aitavad **õpetajat**.	Идтне лездсть **тонафтыти**.
(ade +) da-inf	(dat) + ine
Lapsed aitavad (**emal**) tube **koristada**.	Идтне лездсть (**тядети**) кудонь **урядамаса**.
algama	***ушедомс / уставамс***
ela	ela
Jõgi algab **allikast**.	Ляйсь уставай **лихтибряста**.
kom	ine
Uus aasta algas **ilutulestikuga**.	Од кизось ушедсь **фейерверкса**.
alustama	***уставамс/ушедомс***
par	nom
Kirjanik alustas **uut raamatut**.	Сёрмадысь уставась **од книга**.
ela	gen + эзда
Alustame **sinust**, Mart.	Уставатама **тонь эздот** Март.

[7] *Aitama* -verbi kohta tähenduses ‘aitab-piisab’, nt *Aitab jutust, hakkame tööle,* ei ole käesolevas töös näiteid toodud, sest mokša keeles vastab sellele lause teine konstruktsioon, verbi asemel partikkel: саты ‘aitab-piisab’.

kom

Alustame päeva **hommikusöögiga**.

ine

Ушедсаск шинконь **завтракса**.

andma

all

Anna see raamat **mulle**!

tra/da-inf

See kassett anti mulle **kuulamiseks**/**kuulata**.

максомс

dat

Макск ся книгать **мондейне**.

мс-inf

Тя касетать максозь мондейне **кулхцондомс**.

armastama

par

Mart armastab **Tiiut**.

da-inf

Armastan **lugeda**.

кельгомс

gen

Март кельгсы **Тийюнь**.

gen

Кельгсан **лувомазень**.

arvama

ela

Kas sul on ükskõik, mida **sinust** arvatakse?

-vat

Arvasin **teadvat** sõbra kurbuse põhjust.

арьсемс

gen + колга

Али тондейть сембе сяка, мезе **тонь колгат** арьсихть?

што-lause

Арсень, што содаса ялгазень ризфонц туфталонц.

ehmuma

gen + peale/ela

Ehmusin **ootamatu müra peale**/ **ootamatust mürast**.

эводемс

gen + эзда

Эводень апак учт **колдорфть эзда**.

haigestuma

ill

сярятькстомс

ine

Haigestusin **grippi**.

Сярятькстонь **грипса**.

hakkama

ma-inf

Hakkasime **sööma**.

tra

Mart hakkas **tantsijaks**.

кармамс

ма-inf

Кармаме **ярхцама**.

tra

Март кармась улема **кштийкс**.

hammustama

par (+ ill/abl)

Koer hammustas **möödujat** (**jalga/jalast**).

ela

Hammustasin **võileivast** suure tüki.

сускомс

gen (+ ill/abl)

Пинесь сускозе вакска **молить** (**пилкс**/**пильгта**).

ela

Сусконь **бутербродста** оцю пакш.

harjuma

ma-inf

Olen harjunud kaua **magama**.

kom

Harjusin **Tartuga** kiiresti.

тонадомс

ма-inf

Тонадонь ламомс **удома**.

dat

Тонадонь **Тартути** курокста.

hooplema

kom

Poiss hooples oma **teadmistega**.

gen + ees

Ära hoople **minu ees** oma uue autoga!

шнавтомс пря

gen + мархта

Цёранясь шнафтсь пря **содамашинц мархта.**

gen + инголе

Тят шнафта пряцень **монь инголен** од машинацень мархта!

häbenema

par

визьдемс

kaus

Häbenesin oma **käitumist**.	Визьдень **пря вятемазень инкса**.
gen + ees	abl/gen + эзда
Laps häbenes **võõraste ees**.	Шабась виздсь апак содак **ломанньда**/апак содак **ломань эзда**.
jagama	***явомс***
ill	pro
Jaga sõnad **kahte rühma**!	Явить валхнень кафта **группава**.
all/gen + vahel	dat/gen + ёткова
Isa jagas kommid **lastele/laste vahel**.	Алясь явозень конфеттнень **шабатненди/шабатнень ёткова**.
tra	pro
Raamat on jagatud **peatükkideks**.	Книгась явфтф **главава**.
kom	pro
Jaga neli **kahega**!	Явк нилеть **кафтова**.
jutustama	**азондомс**
all	dat
Ma jutustan **teile** ühe loo.	Мон азондан **тиндейнть** фкя азкс.
(all) + ela	(dat) + gen + колга.
Vanaema jutustas (**lapselastele) vanast ajast**.	Щавась азондсь (**уноконзонды**) сире **пингть колга**.
jääma	***илядомс***
all/ill	lat

Jäin täna kauaks **tööle/kohvikusse**.

ma-inf

Liisa jäi raamatukokku **lugema**.

tra

Rein jäi **vanapoisiks**.

tra

Ma saan jääda ainult **kaheks tunniks**.

ter

Jäin tööle kella **kuueni**.

-mata

Õunad jäid **söömata**.

Илядонь тячи ламос **покодема васту/кафев**.

ма-inf

Лииса илядсь библиотекав **лувома**.

tra

Рейн илядсь **апак рьвяякокс**.

ill

Мон илядан аньцек кафта **частс**.

lat

Илядонь покодема васту кота **чассти**.

(pass. part)

Марьхне илядсть апак **сифть**.

kadestama

par (+ gen + pärast?)

Kadestan **sind** (**sinu oskuste pärast**).

сельмодемс

dat (+ gen + лангс)

Сельмодян **тондейть** (**тонь маштомашицень лангс**).

kaebama

gen + üle

Haige kaebas **peavalu üle**.

gen + peale

Liisa kaebab tihti oma **venna peale**.

пеняцямс

gen + лангс

Сярдись пеняцясь **прянь серядемать лангс**.

gen + лангс

Лииса пеняцяй сидеста эсь **дуганонц лангс**.

kaitsma

par

араламс

gen

Advokaat kaitses kohtus oma **klienti**.

gen + eest

Vihmavari kaitseb **vihma eest**.

Адвокадсь аралазе эсь **клиентонц**.

gen + эзда

Зонтиксь аралай **пиземть эзда**.

kartma

par

Kas sa kardad **koeri**?

пелемс

dat

Тон пелят **пинеда**?

kavatsema

da-inf

Kavatsen täna palju **lugeda**.

ёрамс

мс-inf

Ёрань тячи лама **лувомс**.

kiitma

par (+gen + eest?)

Professor kiidab **üliõpilasi** (**hea töö eest**).

шнамс

gen (+ kaus)

Профессорсь шназень **студентнень** (**цебярь тевонкса**).

kinkima

all

Mees kinkis oma **naisele** sünnipäevaks jalgratta.

каземс

dat

Алясь казсь **рьвянцты** шачемашизонза велосипед.

kirjutama

all

Sõber kirjutab **mulle** tihti.

ela

See kirjanik kirjutab **armastusest**.

kom

сёрмадомс

dat

Ялгазе сёрмады **мондейне** сидеста.

gen + колга

Ся сёрмадысь сёрмады **кельгомать колга**.

ine

Liisa kirjutab **pliiatsiga**.

Лииса сёрмады **крандажса**.

kohtama

par

Kohtasin tänaval **õpetajat**.

васьфтемс

gen

Васьфтине ульцяса **тонафтыть**.

kohtuma

kom

Kirjanik kohtus **lugejatega**.

васедемс

gen + мархта

Сёрмадысь васедсь **лувихнень мархта**.

kutsuma

ill/all

Kutsusin sõbra **kinno/diskole**.

ma-inf

Kutsusin sõbra **tantsima**.

тердемс

ill

Тердине ялгазень **кинос/дискотекас**.

ма-inf

Тердине ялгазень **кштима**.

kuulma

par (+ gen + kohta/ela)

Kas kuulsid juba **uudist** (**eksamite kohta/eksamitest**)?

кулемс

gen (+gen + колга)

Тон кулить **кулять экзаметтнень колга**?

kõlbama

ma-inf

Kas ma kõlban seda tööd **tegema**?

all

See toit ei kõlba **imikule**.

tra

кондястемс

ма-inf

Мон кондястян ся тевть **тиема**.

dat

Ся ярхцамбяльсь аф кондясти ёмла **шабати**.

мс-inf

See seep kõlbab **pesemiseks** küll.	Ся сапонць кондясти **мускомс**.
da-inf	мс-inf
Need õunad ei kõlba **süüa**.	Нят марьхне аф кондястихть **ярхцамс**.
käima	***якамс***
ine/ade	ill
Käin tihti **kinos/kontserdil**.	Якан сидеста **кинос/концертс**.
-mas	ма-inf
Käisin haiget sõpra **vaatamas**.	Якань сяряди ялгазень **варжама**.
kom	ine
Anu käib uute **kingadega**.	Ану якай од **ботаса**.
kom	gen + мархта
Jüri käib **Mariga**.	Юри якай **Мариень мархта**.
käituma	***вятемс пря***
ess	tra
Noormees käitus **härrasmehena**.	Од цёрась вятезе прянц **вельф ломанькс**.
kom + kuidas?	gen + мархта + tra
Käitusin **lastega sõbralikult**.	Вятине прязень **шабатнень мархта ялгакс**.
küsima	***кизефтемс***
abl	gen + кядьста
Laps küsis **emalt** õuna.	Шабась кизефтсь **тядянц кядьста** марь.
gen + järele/par	gen + колга/gen

Üks mees küsis **sinu järele/sind**.	Фкя алясь кизефненьзе **тонь** /кизефнесь **тонь колгат**.
gen + kohta	gen + колга
Küsisin uue **filmi kohta** infot.	Кизефтень од **киноть колга** информация.
leidma	***мумс***
ela/abl	ela/gen + лангс
Leidsin raamatu **kapist/laualt**.	Муйне книгать **шкафста/шрать лангста**.
- mast	мда-inf
Leidsin sõbra **magamas**t.	Муйне ялгазень **удомда**.
lootma	***васькамс***
all/gen + peale	gen + лангс
Kas ma võin **sinule/sinu peale loota**?	Мон мле васькан **тонь лангозт**?
all/gen + peale	dat/gen + лангс
Ära looda **juhusele/juhuse peale**!	Тят васька **случайти /случайть лангс**.
da-inf	мс-inf
Loodan siia tagasi **tulla**.	Васькан тяза меки **самс**.
lõikama	***керомс***
tra	pro
Lõikasin tordi **tükkideks**.	Керыне торть **пяльксова**.
kom	ine
Lõikasin leiba **noaga**.	Керыне кшить **пеельса**.
maksma	***пандомс***
all	dat

Maksa **mulle** oma võlg ära!	Пандк **мондине** шумацень!
ill	lat
Palun makske **kassasse**!	Эняльдян пандость **кассав**!
ine/kom	ine
Kas siin saab **dollarites/dollaritega maksta**?	Тяса мярьгихть **доллорса** пандомс?
gen + eest	kaus
Kui palju sa selle **kleidi eest** maksid?	Мзяра тон **платьянкса** пандондоть?
minema	***молемс***
all	ill
Üliõpilased lähevad **loengule**.	Студетне молихть **лексияс**.
ma-inf	ма-inf
Mari ja Tiiu läksid koos **jooksma**.	Мари и Тийу мольсть марса **ласькома**.
müüma	***мимс***
all	dat
Müüsime oma teleri **sõbrale**.	Миськ телевизороньконь **ялганконди**.
gen + eest/kom	abl
Kaupmees müüs mulle raamatu ainult **viie krooni eest/viie krooniga**.	Мишендись мизе мондине книгать аньцек вете **кронада**.
naerma	***раксемс***
par	gen + лангс
Naersime **uut anekdooti**.	Раксеме од **анекдотть лангса**.
gen + üle	gen + лангс

Miks sa **minu üle** naerad?

Мес тон **монь лангсон** раксят?

nägema

par

Nägin **sind** eile kinos.

par + -mas

Nägin **sind tulemas**.

няемс

gen

Няихтень **тонь** исяк киноса.

gen + мда-inf

Няихтень **тонь самда**.

näitama

par + all

Näitasin **sõbrale uut ajakirja**.

няфтемс

gen + dat

Няфтине **ялгазти од журналть**.

ootama

par

Ma ootan **kevadet**.

(abl) + par

Ootasin (**sõbralt**) **kirja**.

учемс

gen + эса

Мон учан **тундать эса**.

(gen + эзда) + nom

Учень (**ялгазень эзда**) **сёрма**.

oskama

da-inf

Tüdruk oskab hästi **tantsida**.

маштомс

ма-inf

Стирнясь машты лац **кштима**.

ostma

ela

Ostsin **poest** raamatu.

abl

Ostsin **sõbralt** kasseti.

gen + eest/kom

рамамс

ela

Рамань **лавкаста** книга.

gen + кядьста

Рамань **ялгазень кядьста** касета.

abl

Anu ostis raamatu ainult **viie krooni eest/viie krooniga**.

Ану рамась книга аньцек вете **кронада**.

otsima

par + ela/abl

Otsisin **sind ühiselamust/igalt poolt**.

вешендемс

gen + ela/pro

Вешендихтень **тонь общежитияста**/сембе **вастова**.

panema

all/ill

Panin raamatu **lauale/kohvrisse**.

путомс

gen + лангс/lat

Путыне книгать **шра лангс/чемодану**.

piisama

par + all

Toitu piisab **kõigele**.

ela (+all)

Ühest tordist (**kõigele**) ei piisa.

ela/par + tra

Rahast/raha piisas ainult ühe jäätise **ostmiseks**.

сатомс

abl + dat

Ярхцамбяльда саты **сембонди**.

gen + эзда (+ dat)

Фкя **тордть эзда** (**сембонди**) аф саты.

abl + dat

Ярмакта сатсь аньцек фкя **мороженанди**.

põgeneda

ela/abl

See poiss oli **kodust/laevalt** põgenenud.

gen + eest

Hunt põgenes **jahimehe eest**.

ворьгодемс

ela

Ся цёранясь **кудста /корабльста** ворьгодсь.

gen + эзда

Врьгазсь ворьгодсть **охотникть эзда**.

rääkima

ela

корхтамс

gen + колга

Üliõpilased rääkisid **eksamitest**.	Тонафнихне корхтасть **экзаметтнеь колга**.
kom	gen + мархта
Liisa rääkis **Arturiga**.	Лииса корхтась **Артуронь мархта**.
sattuma	***повомс***
ill/all	lat/ill
Sattusin **teatrisse/kontserdile** juhuslikult.	Повонь **театрав/концертс** апак содак.
ma-inf	ма-inf
Sattusin huvitavat filmi **vaatama**.	Повонь мяльстуй кинонь **ванома**.
segama	***шорямс***
ill	dat
Ära sega mind oma **pahandustesse**!	Тямак шоре монь эсь кальдяв **тефненди**!
par (+ kom)	dat (+gen + мархта)
Ära sega **mind** oma (**lobisemisega**)!	Тят шоре **мондейне** (эсь **шавачемацень мархта**)!
surema	***куломс***
ill	gen + эзда
Endistel aegadel surid paljud inimesed **katku**.	Сядынголе ламоц ломаттне кулость **чумать эзда**.
suudlema	***паламс***
par	gen
Poiss suudles **tüdrukut**.	Цёранясь палазе **стирнять**.
sõbrustama	***ялгакстомс***

kom

Jüri sõbrustab **Mariga**.

gen + мархта

Юри ялгаксты **Мариень мархта**.

sõitma

(ela/abl +) ill

Sõitsime (**Tartust**) **Tallinna**.

ma-inf

Tüdrukud sõitsid Tallinna **võistlema**.

kom

Sõidan iga päev **bussiga**.

ардомс

(ela +) lat

Ардоме (**Тартуста**) **Таллину**.

ма-inf

Стирнятне ардсть Таллину **пялькстома**.

ine

Ардан эрь шиня **автобузса**.

sõltuma

ela

See ei sõltu **minust**.

See sõltub **paljudest asjadest**.

ащемс эзда

gen + эзда

Ся аф ащи **монь эздон**.

Ся ащи ламоц **тефнень эзда**.

süüdistama

par (+ ine)

Õpetaja süüdistas **last** (**lohakuses**).

муворукс путомс

gen (+ kaus)

Тонафтысь путозе муворукс **идть** (аф лац **тифонкса**).

taipama

par

Taipasin **seda** ilma ütlematagi.

талакодомс

gen + колга

Талакодонь **сянь колга** апак астка.

teadma

par

содамс

gen

Kas sa tead **õiget vastust**.

ela/gen + kohta

Mu mees teab palju **puudest/puude kohta**.

Тон содасак виде **ответть**.

gen + колга

Монь мирдезе лама содай **шуфтнень колга**.

toitma

par (+ ela)

Toitsin **last** (**lutipudelist**).

kom

Jalutajad toitsid **linde** (**leivaga**).

андомс

gen (+ ela)

Андыне идть (идень андома сюлеканяста).

abl

Вакска якайхне андозь **нармоттнень** (**кшида**).

tulema

ill/all

Ma ei tule sinuga **kinno/kontserdile**.

ma-inf

Tulge **sööma**!

ela/abl

Tulin **aiast/töölt**.

-mast

Tulin just **söömas**t.

tra

Anu tuli meile **lapsehoidjaks**.

самс

ill

Мон аф саян мархтот **кинос/контцертс**.

ма-inf

Сада **ярхцама**!

ela

Сань **переста/покамаста**.

ela

Сань аньцек ярхцама **вастста**.

tra

Ану сась миндейнк шабань **ванникс**.

tunnistama

(all +) par

Tunnistasin (**endale**) oma **viga**.

видекстамс

(dat +)ine

Видекстан (**эстейне**) эсь **эльбятькссон**.

tõlkima

mis keelest + mis keelde

Lea tõlkis artikli **soome keelest eesti keelde**.

ётафтомс

кодама кяльста + кодама кяльти

Леа ётафтозе статьять **финонь кяльста эстононь кялти**.

tõusma

ela

Külalised tõusid **lauast**.

-mast

Tõusin **magamast** kell seitse.

стямс

gen + вакссто

Инжихне стясть **шрать вакссто**.

ela

Стянь удома **вастсто** сисемса.

täitma

kom

Täidan ämbri **veega**.

пяшкодемс

abl

Пяшкодян ведаркать эса **ведьта**.

töötama

ess

Lea töötab **tõlkijana**.

покодемс

tra

Леа покоди **ётафтыкс**.

tüdinema

ela

Rein tüdines **raamatust** kiiresti.

-mast

Tüdinesin **õppimast** ja läksin kinno.

машнемс

gen + лангс

Рейн курокста машнесь **книгать лангс**.

gen + лангс

Машнень **тонафнемать лангс** и тунь кинос.

tülitsema

kom

сялондомс

gen + мархта

Vend tülitses **õega**.

gen + pärast

Lapsed tülitsesid **mänguasjade pärast**.

Пельнясь сялондсь **аканц мархта**.

kaus

Шабатне сялондсть **налхксеманкса**.

unustama

ill/all

Unustasin raamatu **koju/lauale**.

-mata/da-inf

Unustasin leiva **ostmata/osta**.

юкстамс

lat/gen + лангс

Юкстайне книгать **куду/шрать лангс**.

мс-inf

Юкстань **рамамс** кши.

uskuma

par

Ma usun **sind**.

ill

Kas sa usud **päkapikkudesse**?

кемамс

dat

Мон кеман **тондейть**.

dat

Тон кемат **гнопненди**?

vaatama

par

Vaatasin poes **uusi raamatuid**.

ваномс

gen

Ваныне лавкаста од **книгатнень**.

vahetama

tra

Vaheta kroon **sentideks**.

kom

Vahetan marke **sõpradega**.

gen + vastu

Vahetan auto **korteri vastu**.

полафтомс

nom + лангс

Полафтк кронать **цент лангс**.

gen + мархта

Полафтан маркаса **ялгазень мархта**.

nom + лангс

Полафтса машиназень **квартира лангс**.

valetama

all

Poiss valetas **emale**.

кяльготнемс

dat

Цёранясь кяльготнесь **тядянцты**.

valmistuma

tra

Valmistume **peoks**.

ma-inf

Valmistusime **lahkuma**.

анокламс

ill

Аноклатама **илас**.

мс-inf

Анокламе **тумс**.

varastama

ela

Poiss varastas **poest** jäätise.

abl

Vanalt naiselt varastati rahakott.

саламс

ela

Цёранясь салась **лавкаста** морожена.

gen + кядьста

Сире авать кядьста салазь кошелеконц.

väsima

ela

Mari väsis **tööst** kiiresti.

-mast

Olen väsinud sulle seda **kordamast**.

сиземс

gen + эзда

Мари сизесь **покодемать эзда** курокста.

мда-inf

Мон сизень тондейть сянь колга **лятфнемда**.

õppima

par

Mart õpib ülikoolis **matemaatikat**.

ma-inf

Tiiu õppis eelmisel suvel **ujuma**.

тонафнемс

gen + эса

Март тонафни университетса **математикать эса**.

ма-inf

Тию ётай кизоня тонафнесь **уема**.

ela

Õppisin sõbra **konspektist**.

abl

Õppisin luuletuse **emalt**.

tra

Rein õppis ülikoolis **arstiks**.

gen + коряс

Тонафнень ялгазень **конспектонзон коряс**.

gen + кядьста

Тонафнине валморть **тядязень кядьста**.

tra

Рейн тонафнесь университетса **пчкафтыкс**.

KOKKUVÕTVALT VERBIREKTSIOONIDEST

Käesoleva töö verbirektsiooniloenditest võib teha järeldust eesti ja mokša keele verbirektsioonide sarnasustest ja erinevustest. Kokku rektsiooniloendis on 190 verbirektsiooni.

Sarnaseid verbirektsioone käesolevas töös esines kokku 47. Kõige rohkem sarnaste verbirektsioonide hulgas oli (kokku16) nii eesti kui ka mokša keeles verbe, mille laiendiks oli genitiiv + postpositsioon. Neist 4 korda esines eesti keeles rektsioon genitiiv + peale, millele mokša keeles vastas 1 kord genitiiv + эзда nt *Ehmusin* ***ootamatu müra peale*** – *Эводень апак учт* ***колдорфть эзда***; ning 3 korda genetiiv + лангс nt *Liisa kaebab tihti oma* ***venna peale*** – *Лиица пеняцяй сидеста эсь* ***дуганонц лангс***. *Kas ma võin* ***sinule/sinu peale*** *loota*? - Мон мле васькан **тонь лангозт**?

Käesoleva töö järgi 3 korda esines eesti keeles genitiiv + kohta rektsioon, mokša keeles vastas sellele kolmel korral genitiiv + колга nt *Mu mees teab palju* ***puudest/puude kohta*** - *Монь мирдезе лама содай* ***шуфтнень колга***. *Küsisin uue* ***filmi kohta*** *infot* - *Кизефтень од* ***киноть колга*** *информация*.

Kaassõnarektsioonile genitiiv + ees vastas mokša keeles 1 kord genitiiv + эзда nt *Laps häbenes* ***võõraste ees*** - *Шабась виздсь апак содак* ***ломанньда****/апак содак* ***ломань эзда*** ja 1 kord genitiiv + инголе nt *Ära hoople* ***minu ees*** *oma uue autoga*! - *Тят шнафта пряцень* ***монь инголен*** *од машинацень мархта*!

Rektsioonile genitiiv + üle (2) eesti keeles vastas mokša keeles rektsioon genitiiv + лангс nt *Haige kaevas* ***peavalu üle*** - *Сярядись пеняцясь* ***прянь серядемать лангс***. *Miks sa* ***minu üle*** *naerad*? - *Мес тон* ***монь лангсон*** *раксят*?
Samuti kaks korda esines rektsioon genitiiv + eest, mokša keeles esines genitiiv + эзда nt *Vihmavari kaitseb* ***vihma eest*** - *Зонтиксь аралай* ***пиземть эзда***. *Hunt põgenes* ***jahimehe eest*** - *Врьгазсь ворьгодсть* ***охотникть эзда***.

Ühel korral mokša keeles vastas eesti keele rektsioonile genitiiv + pärast – genitiiv + лангс nt *Kadestan* ***sind sinu oskuste pärast*** - *Сельмодян* ***тондейть тонь маштомашицень лангс***.
Samuti üks kord esines kaassõnarektsioon eesti keeles genitiiv + järele, millele mokša keeles vastas genitiiv + колга nt *Üks mees küsis* ***sinu järele/sind*** - *Фкя алясь кизефненьзе* ***тонь***

/кизефнесь ***тонь колгат***; ja rektsioonile genitiiv + vastu, vastas mokša keeles genitiiv + лангс nt *Vahetan auto* ***korteri vastu*** - *Полафтса машиназень* ***квартира лангс***.

Sarnaste verbirektsioonide hulgast oli 10 elatiivirektsiooni ehk siis nii eesti kui ka mokša keeles esines 10 verbi, mille laiend oli elatiivis nt *Jõgi algab* ***allikast*** - *Ляйсь уставай* ***лихтибряста***.
Ostsin ***poest*** *raamatu* - *Рамань* ***лавкаста*** *книга. Tulin* ***aiast/töölt*** - *Сань* ***переста/покамаста***.

Käesoleva töö põhjal nii eesti kui ka mokša keeles esinesid verbid, mille laiend oli elatiivis, olid järgmised: *hammustama - сускомс, leidma - мумс, otsima - вешендемс, põgenema - ворьгодемс, sõitma - ардомс, toitma - андомс, varastama - саламс*.

Sarnaste rektsioonide hulka kuuluvad ka mõlemas keeles infinitiivi rektsioonid. Töös esines 10 verbi, mille laiendiks on eesti keeles ma-infinitiiv ja ka mokša keeles ма-infinitiiv. Verbid olid järgmised: *hakkama - кармамс*, *harjuma - тонадомс, jääma - илядомс, kutsuma - тердемс, kõlbama - кондястемс, minema - молемс, sattuma - повомс, sõitma - ардомс, tulema - самс*, *õppima - тонафнемс*. Näitena võib tuua lauseid *Kutsusin sõbra* ***tantsima*** - *Тердине ялгазень* ***китима***. *Hakkasime* ***sööma*** - *Кармаме* ***ярхцама.*** *Tiiu õppis eelmisel suvel* ***ujuma*** - *Тию ётай кизоня тонафнесь* ***уема***.

Da-infinitiivrektsioon eesti keeles, millele mokša keeles vastas мс-infinitiiv töös esines kokku 5 korda. Verbid sellise rektsiooniga olid järgmised: *andma - максомс, kõlbama - кондястемс, kavatsema - ёрамс, lootma - васькамс, unustama – юкстамс* näitena võib tuua lause *Need õunad ei kõlba* ***süüa*** - *Нят марьхне аф кондястихть* ***ярхцамс.***

Rektsioon eesti keeles da-infinitiiv ja mokša keeles ма-infinitiiv ning eesti keeles ma-infinitiiv ja mokša keeles мс-infinitiiv töös esines vaid ühel korral nt *Tüdruk oskab hästi* ***tantsida*** - *Стирнясь машты лац* ***китима***. *Valmistusime* ***lahkuma*** - *Анокламе* ***тумс***.

Mõlemas keeles illatiivirektsioone esines 3 korda järgmiste verbidega *kutsuma - тердемс*, *tulema - самс*, *hammustama – сускомс* nt *Kutsusin sõbra* ***kinno/diskole*** - *Тердине ялгазень* ***кинос/дискотекас.*** Inessiivi rektsiooni mõlemas keeles esines ühel korral nt *Kas siin saab* ***dollarites/dollaritega*** *maksta*? - *Тяса мярьгихть* ***доллорса*** *пандомс*?

Nii eesti kui ka mokša keeles laiend translatiivis esines töös 4 korda (nt *Anu tuli meile* ***lapsehoidjaks*** - *Ану сась миндейнк шабань* ***ванникс***). Verbid laiendiga translatiivis olid: *hakkama* - *кармамс*, *jääma* - *илядомс*, *tulema* - *самс*, *õppima* - *тонафнемс*.

Käeoleva töö põhjal võib järeldada, et sarnaseid rektsioone eesti ja mokša keeles on suhteliselt vähe.

Sarnased verbirektsioonid eesti ja mokša keeles esinesid alles siis, kui rektsioon on suhteliselt selge ehk siis, kui räägitakse tegevuse kohast või suunast.

Erinevaid verbirektsioone esineb käeolevas töös rohkem kui sarnaseid. Erinevaid rektsioone eesti ja mokša keeles oli töös kokku 152. Kõige suurem on erinevate rektsioonide grupp, kus eesti keele partitiivis laiendile vastas mokša keeles genitiivkääne 15 korral (nt *Mart armastab* ***Tiiut*** - *Март кельгсы* ***Тийюнь***.) Sellisesse rektsiooni rühma kuuluvad järgmised verbid: *armastama* - *кельгомс, hammustama* - *сускомс*, *kaitsma* - *араламс*, *kiitma* - *шнамс*, *kohtama* - *васьфтемс*, *kuulma* - *кулемс*, *küsima* - *кизефтемс*, *nägema* - *няемс*, *näitama* - *няфтемс*, *otsima* - *вешендемс*, *suudlema* - *паламс*, *süüdistama – муворукс путомс*, *teadma* - *содамс*, *toitma* - *андомс*, *vaatama* - *ваномс*.

Veel partitiivi rektsioonile eesti keeles vastas mokša keeles laiend datiivis. Verbe datiivi käändes laiendiga esines töös 5: *aitama* - *лездомс*, *kadestama* - *сельмодемс*, *kartma* - *пелемс*, *segama* - *шорямс*, *uskuma* - *кемамс*. (nt *Lapsed aitavad* ***õpetajat*** - *Идтне лездсть* ***тонафтыти***).

Mokša keeles esines 4 postpositsioonkonstruktsiooni rektsiooni, mis vastas eesti keele partitiivirektsioonile. Selline rektsioon esines järgmiste verbide juures: *naerma* - *раксемс*, *ootama* - *учемс*, *taipama – талакадомс*, *õppima – тонафнемс*.

Kahel korral partitiivi rektsioonile eesti keeles vastas mokša keeles ablatiivirektsioon nt ***Toitu*** *piisab* ***kõigele*** - ***Ярхцамбяльда*** *саты* ***сембонди***. Sama palju töös vastas mokša keeles nominatiiv eesti keele partitiivirektsioonile nt *Kirjanik alustas* ***uut raamatut*** - *Сёрмадысь уставась* ***од книга***. *Ootasin* ***(sõbralt) kirja*** - *Учень* ***(ялгазень эзда) сёрма***.

Eesti keeles – partitiiv, mokša keeles - inessiiv ning kausatiiv esines ainult ühel korral nt *Häbenesin ota* ***käitumist*** **-** *Визьдень* ***пря вятемазень инкса.*** *Tunnistasin* ***(endale)*** *ota* ***viga*** **-** *Видекстан* ***(эстейне)*** *эсь* ***эльбятькссон***.

Töös esineb üksteist illatiivirektsiooni, millele vastab kõige sagedamini mokša keeles latiiv (kuuel korral) nt *Palun makske* ***kassasse***! - *Эняльдян пандость* ***кассав***! Kahel korral eesti keele illatiivirektsioonile vastas datiiv. Nt *Ära sega mind ota* ***pahandustesse***! - *Тямак шоре монь эсь кальдяв* ***тефненди***! Ja ühel korral mokša keeles vastas inessiiv, prolatiiv, ja genitiiv + postpositsioon eesti keele illatiivirektsioonile nt *Haigestusin* ***grippi*** - *Сярятькстонь* ***грипса***; *Jaga sõnad* ***kahte rühma***! - *Явить валхнень кафта* ***группава***; *Endistel aegadel surid paljud inimesed* ***katku*** - *Сядынголе ламоц ломаттне кулость* ***чумать эзда***.

Käeolevas töös esitatud materjali põhjal võib järeldada, et eesti keeles on suhteliselt vähe verbe, mida laiendab inessiiv, essiiv, ja adessiiv. Nii siis töös esines kaks inessiivirektsiooni, millele mokša keeles vastas kausatiiv ja illatiiv nt *Õpetaja süüdistas* ***last (lohakuses)*** - *Тонафтысь путозе муворукс* ***идть*** *(аф лац* ***тифонкса)***; *Käin tihti* ***kinos/kontserdil*** **-** *Якан сидеста* ***кинос/концертс***; sama näitelauses võib näha ka rektsiooni adessiiv – illatiiv. Essiivi käändes laiendit nõutavat verbi töös esines kaks, millele mokša keeles vastas translatiivi kääne nt Lea töötab **tõlkijana -** Леа покоди **ётафтыкс.**

Käesolevas töös sagedaseks rektsiooniks oli elatiivirektsioon eesti keeles, mokša keeles aga vastas sellele genitiiv + postpositsioon (15 korral) nt *Alustame* ***sinust****, Mart* - *Уставатама* ***тонь эздот*** *Март*. Selline rektsioon esines järgnevate verbide juures: *alustama - уставамс, arvama - арьсемс, ehmima - эводемс, jutustama - азондомс, kirjutama - сёрмадомс, kuulma - кулемс, piisama - сатомс, rääkima - корхтамс, sõltuma – ащемс эзда, teadma - содамс, tõusma - стямс, tüdinema - машнемс, väsima - сиземс, õppima - тонафнемс*. Veel vastas käesoleva töö põhjal kord elatiivirektsioonile ablatiivirektsioon nt ***Rahast/raha*** *piisas ainult ühe jäätise ostmiseks* - ***Ярмакта*** *сатсь аньцек фкя мороженанди*.

Allatiivirektsioon töös on kõige sagedam rektsioon - 22 verbi, mille laiendiks oli allatiiv, sellele vastas mokša keeles 14 korral datiiv. Näitena võib tuua lause *Anna see raamat* ***mulle***! - *Макск ся книгать* ***мондейне***. Verbid sellise rektsiooniga olid järgmised: *andma - максомс, jagama - явомс, jutustama - азондомс, kinkima - каземс, kirjutama - сёрмадомс, kõlbama -*

кондястемс, maksma - пандомс, müüma - мимс, näitama - няфтемс, piisama - сатомс, tunnistama - видекстамс, valetama – кяльготнемс.

Neli korda allatiivi rektsioonile eesti keeles vastas illatiiv mokša keeles nt *Üliõpilased lähevad* ***loengule*** **-** *Студетне молихть* ***лексияс.*** Veel kolm korda allatiivirektsioonile vastas postpositsioonikonstruktsioon mokša keeles nt *Kas ma võin* ***sinule/sinu peale*** loota? - *Мон мле васькан* ***тонь лангозт***?

Töös esines 10 ablatiivirektsiooni, mokša keeles vastas sellele 6 korral postpositsioonikonstruktsioon, näitena võib tuua lause *Laps küsis* ***emalt*** *õuna - Шабась кизефтсь* ***тядянц кядьста*** *марь*; ja 4 korral elatiiv nt *Tulin* ***aiast/töölt*** - *Сань* ***переста/покамаста***.

Translatiivirektsioonile (kokku 8) eesti keeles vastas kahel korral prolatiivirektsioon nt *Lõikasin tordi* ***tükkideks*** - *Керыне торть* ***пяльксова***; sama palju kordi vastas mokša keeles мс-infinitiiv nt *See seep kõlbab* ***pesemiseks*** *küll - Ся сапонць кондясти* ***мускомс***. Samuti kahel korral mokša keeles vastas illatiivirektsioon eesti keele translatiivirektsioonile nt *Valmistume* ***peoks*** **-** *Аноклатама* ***илас***. Sellesse rühma veel kuuluvad 2 verbi, mille laiendiks eesti keeles on translatiiv, mokša keeles vastas kord datiiv ja nominatiiv + postpositsioon. Näited on järgmised: *Vaheta kroon* ***sentideks*** **-** *Полафтк кронать* ***цент лангс***. ***Rahast/raha*** *piisas ainult ühe jäätise* ***ostmiseks*** - ***Ярмакта*** *сатсь аньцек фкя* ***мороженанди***.

Töös esinesid ka ma-infinitiivi käändelised vormid eesti keeles (kokku 9), mokša keeles vastas (2 korda) nt –mast vormile elatiiv ja мда-infinitiiv: *Tõusin* ***magamast*** *kell seitse - Стянь удома* ***вастста*** *сисемса*; *Leidsin sõbra* ***magamast*** - Муйне ялгазень **удомда**. Samuti –mast infinitiivi vormile kord vastas postpositsioonirektsioon: *Tüdinesin* ***õppimast*** *ja läksin kinno - Машнень* ***тонафнемать лангс*** *и тунь кинос*. Kord vastas –mas vormile eesti keeles ма- ja мда-infinitiiv mokša keeles: *Käisin haiget sõpra* ***vaatamas*** - *Якань сяряди ялгазень* ***варжама***; *Nägin* ***sind tulemas*** **-** *Няихтень* ***тонь самда***. Näitena verbist, mille laiendiks eesti keeles on –mata vorm ja mokša keeles vastav мс-infinitiiv, võib tuua lause *Unustasin leiva* ***ostmata/osta*** **–** *Юкстань* **рамамс** *киши*.

Suuremaks rektsioonigrupiks on eesti keeles komitatiivirektsioon (22 verbi). Komitatiivirektsioonile vastas mokša keeles kõige sagedamini, üheksal korral, kaassõnarektsioon, kõige tavalisem genitiiv + мархта nt *Jüri käib* ***Mariga*** - *Юри якай*

Мариень мархта. Aga kui lauses on tegemist tööriista, eseme tunnuse ja riietusesemete tähendusega siis mokša keeles vastab komitatiivi rektsioonile inessiiv (töös esines 7 korda): *Lõikasin leiba* ***noaga*** - *Керыне кшить* ***пеельса***; *Anu käib uute* ***kingadega*** - *Ану якай од* ***ботаса***. 4 korda mokša keeles vastas ablatiiv komitatiivirektsioonile eesti keeles: *Täidan ämbri* ***veega*** - *Пяшкодян ведаркать эса* ***ведьта***; ning üks kord datiiv ja prolatiiv nt *Jaga neli* ***kahega****!* - *Явк нилеть* ***кафтова***. *Harjusin* ***Tartuga*** *kiiresti* - *Тонадонь* ***Тартути*** *курокста*.

Üleval toodud materjali põhjal on märgata, et mokša keeles päris tihti vastas postpositsioonirektsioon mõni eesti keele käändele. Aga on ka vastupidiseid näiteid. Nimelt esines töös (kokku 6) eesti keele verbe, mille laiendiks on kaassõnakonstruktsioon, aga mokša keeles vastas talle 3 korda ablaiiv ja kausatiiv nt *Kaupmees müüs mulle raamatu ainult* ***viie krooni eest/viie krooniga*** - *Мишендись мизе мондине книгать аньцек вете* ***кронада***; *Kui palju sa selle* ***kleidi eest*** *maksid*? - *Мзяра тон* ***платьянкса*** *пандондоть*?

KOKKUVÕTE

Nii eesti kui ka mokša keel kuuluvad soome-ugri keelte hulka. Käändekeelte – nagu soome-ugri keelte – puhul on rektsioon tähtis nähtus. Käändekeeltes on vaja tunda verbi ja noomeni fleksiooniga seotud reeglid (nt astmevaheldus) ning samuti verbirektsiooni.

Rektsiooniks nimetatakse sellist süntaktilist alistuvat vahekorda põhisõna ja laiendi vahel, kus põhisõna kui regeeriva sõna semantilised omadused või tähendus, mis tervikuna tingib laiendi grammatilise vormi või selle laiendi kuulumise kindla grammatilise tunnusega klassi. H. Rätsep eristab viis rektsiooni liiki vastavalt sellele, millist laiendi vormi tingib põhisõna: **käänderektsioon**, **kaassõnarektsioon**, **infinitiivvormirektsioon, lauserektsioon**, **substantsiooniklassi-rektsioon.** Vastavalt aga sellele, millistele sõnaklassidele kuulub regeeriv sõna, võib tuua neli rektsiooni all-liigitust: **verbirektsioon** (kus regeerivaks põhisõnaks on finiitne või infiniitne verbivorm), **substantiivrektsioon** (kus regeerivaks põhisõnaks on substantiiv), **adjektiivrektsioon** (kus regeeriv põhisõna on adjektiiv), **adverbirektsioon** (kus regeeriv põhisõna on adverb).

Verbi laiendid oma esinemislaadilt võivad olla obligatoorsed ja fakultatiivsed. **Obligatoorsed laiendid** on lauses kohustuslikud ja nende ärajätmisel muutub lause ebagrammatiliseks. **Fakultatiivsed laiendid** võivad lauses esineda, aga võivad ka puududa ning nende puudumisel säilitab lause oma terviklikkuse.

Vastavalt põhisõna valentsetele omadustele jagatakse rektsiooni vahekorda kahte liiki: **obligatoorsed verbirektsioonid** ja **fakultatiivsed verbirektsioonid**.

Käesoleva töö rektsiooniloendis on kokku 190 verbirektsiooni. Töös verbirektsioonid on toodud selgitamiseks eesti ja mokša keele rektsioonide esinevusest ja sarnasusest. Sarnaseid rektsioone käeoleva töö põhjal on tunduvalt vähem kui erinevaid verbirektsioone. Kõige suuremaks rühmaks sarnaste rektsioonide hulgas on mõlemas keeles postpositsioonirektsioon. Tavalised eesti keele postpositsioonkonstruktsioonid olid genitiiv + peale, genitiiv + kohta, genitiiv + ees, genitiiv + eest ja genitiiv + üle. Mokša keeles kõige sagedamini vastasid sellele postpositsioonkonstruktsioonid genitiiv + колга, genitiiv + лангс, genitiiv + эзда.

Erinevate verbirektsioonide hulgas kõige rohkem esines eesti keeles verbe, mille laiend oli partitiivis. Partitiivirektsioonile vastas mokša keeles kõige sagedamini genitiivirektsioon, aga

veel ka datiivirektsioon ja postpositsioonirektsioon. Eespool on juba mainitud mokša keele käänetesüsteemi seisundist ja on peetud nominatiiv-, genitiiv- ja datiivkäändeid kindla ja pikaajalise eksisteerimise positsiooniga kääneteks. Käesoleva töö põhjal ongi näha, et mokša keeles nominatiiv-, genitiiv-, datiiv- ja ablatiivkäänded kõige tihti vastavad eesti keele käänetele.

Päris tihti on ka esinenud sellised mokša keele kohakäänded nagu inessiiv, elatiiv ja illatiiv. Inessiivirektsioon mokša keeles kõige sagedamini vastas komitatiivirektsioonile eesti keeles, kui lauses on tegemist tööriista, eseme tunnuse ja riietusesemete tähendusega.

Infinitiivirektsioonid mokša keeles olid samuti suureks rühmaks nii sarnaste, kui ka erinevate rektsioonide hulgas. Käesoleva töö põhjal võib järeldada, et mokša keeles ма- ja мс-infinitiivi kasutatakse tihedamini, kui мда-infinitiivi. Ma- ja мс-infinitiivid vastasid ma- ja da-infinitiividele eesti keeles. Мда-infinitiiv mokša keeles vastas sagedamini ma-infinitiivi käändelistele vormidele eesti keeles.

Postpositsioonirektsiooni mokša keeles esines töös tunduvalt rohkem, kui eesti keeles. Mokša keeles kaassõnarektsioon vastas partitiivi, allatiivi, elatiivi, ablatiivi ja komitatiivi käänetele eesti keeles. Postpositsioonide rohkus on mokša keele käände süsteemi redutseerimisprotsessi põhjuseks. Selline tendents mokša keeles oli käesoleva töö põhjal päris märgatav.

Postpositsioonide suure arvu olemasolu samuti teeb raskusi mokša keele verbirektsioonide õppimisel. Autori arvates on niigi raske see, et mokša keeles postpositsioonid konkretiseerivad sise- ja väliskoha olemist ja asumist, peale selle postpositsioonid kasutatakse koos possessiivsufiksitega. Mokša keele verbirektsiooni õppimisel tuleb rohkem tähelepanu pöörata sellele, et mokša keeles lokaalsed käänded puhtal kujul ei kuulu välis- või sisekohakäänete hulka, mis tekitaks täiendavaid raskusi mokša keelt võõrkeelena õppijale. Seepärast on kindlasti vaja teada käänete vorme omavaid sarja postpositsioone.

Eesti keele keeruliste verbirektsioonide kohta kirjutas Yliniemi-Liias oma bakalaureusetöös, et eesti keele rektsioonide õppimise raskusi tekib seal, kus näiteks eesti keeles esineb mitmeid erinevaid paralleelseid rektsioone (*Ka* ***sellest /selle peale/ sellele*** *olid nad mõtelnud*). Tema arvates need on eriti keerulised juhtumid.

KIRJANDUS

Aljamkin 2000 = Алямкин, Н. Мокшень кяль. Морфология. Саранск, 2000.

Alvre 1992 = Alvre, P. Soome keele grammatika. Tallinn, 1992.

Bubrih 1953 = Бубрих, Д. В. Историческая грамматика эрзянского языка. Саранск, 1953.

Cygankin, Devaev 1975 = Цыганкин, Д. В., Деваев, С. З. Очерк сравнительной грамматики мордовских (мокшанского и эрзянского) литературных языков. Саранск, 1975.

Ehala, 2001 = Ehala, M. Eesti keele struktuur. Õpik gümnaasiumile. Künnimees, 2001.

EKG I 1995 = Eesti keele grammatika I. Morfoloogia, sõnamoodustus. Tallinn, 1995.

EKG II 1993 = Eesti keele grammatika II. Süntaks. Tallinn, 1993.

Erelt 1986 = Erelt, M. Eesti lauseõpetuse põhimõtted. Preprint KK-43. Tallinn, 1986.

Ermuškin 1978 = Ермушкин, Г. И., Типологическая эволюция системы местных падежей в истории мордовских языков./Историко-типологические исследования по финно-угорским языкам. Москва, 1978. стр. 155-264.

Herrala, E., Feoktistov, A. Mokšalais – suomalainen sanakirja. Turku, 1998.

Jufkin 1984 = Юфкин, Ю. К понятию о валентности в мокшанском языке.// Проблема грамматического строя мордовских языков. Саранск, 1984. стр. 54– 64.

Jufkin 1985 = Юфкин, Ю. Модели простого повествовательного глагольного предложения в мокшанском языке. Диссертация. Тарту, 1985.

Kerge 2000 = Kerge, K. Eesti süntaks võõrkeeleõppe praktikule. Käsiraamat. Tallinn, 2000.

Коляденков, М. Грамматика мордовских (эрзянского и мокшанского) языков II Синтаксис. Саранск, 1954.

Koljadenkov 1959 = Коляденков, М. Структура простого предложения в мордовских языках. Саранск,. 1959.

Lytkin, Maitinskaja 1975 = Лыткин, В. И., Майтинская, К. Е. Основы финно-угорского языкознания. Прибалтийско-финские саамские и мордовские языки. Москва, 1975.

Mihkla, Valmis 1979 = Mihkla, K., Valmis, A. Eesti keele süntaks kõrgkoolidele. Tallinn, 1979.

Мокшень-рузонь валкс. Редакциясь Б. А. Серебренниковонь, А. П. Феоктистовонь, О. Е. Поляковонь. Моску, 1998.

Nurk, A. Ungari ja eesti keele verbirektsioonide kontrastiivne analüüs. Magistritöö uurali keelte erialal. Tartu, 1995.

Pall, V. **1996.** Ersa keel. Õpiku konspekt ja sõnaloend. Tallinn, 1996.

Pool, R 1999. Eesti keele verbirektsioone. Tartu.

Rätsep 1978 = Rätsep, H. Eesti keele lihtlausete tüübid. Tallinn, 1978.

Serebrennikov 1967 = Серебренников, Б. А. Историческая морфология мордовских языков. Москва, 1967.

Yliniemi-Liias, S. 2001. Eesti ja soome keele verbirektsioonide kontrastiivne analüüs. Bakalaureusetöö Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetoolis.

Mokshen Language Online Vocabulary/Словарь мокшанского языка online kättesaadav võrguaadressil http://www.torama.ru/index.php3?pg=voc

Глагольное управление в эстонском и мокшанском языке. Резюме

В настоящей работе рассматривается глагольное управление в эстонском и мокшанском языке. Целью работы является дать общий обзор глагольному управлению в мокшанском языке, а также выявить случаи совпадения и различий мокшаского и эстонского глагольного управления.

Работа состоит из двух частей: теоретической и практической. В теоретической части рассматриваются определения глагольного управления в эстонском и мокшанском языках в теориях нескольких авторов. В эстонском языке более подробное внимание уделяется теории Х. Рятсепа, в мокшанском - теории М. Коляденкова и Ю. Юфкина. В настоящее время в мокшанском языке не существует словаря глагольного управления, поэтому в практической части данной работы использованы предложения-примеры из словаря глагольного управления эстонского языка (Raili Pool. „Eesti keele verbi rektsioone”). Глаголы, использованные в работе в качестве примеров, являются, на взгляд автора, наиболее частыми в использовании. В переводе предложений на мокшанскиий язык автор работы опирается на собственный языковой опыт (поскольку мокшанский язык является родным языком автора данной работы), в спорных вопросах автор консультировался с носителями мокшанского и эстонского языков. Материал, приведенный в практической части работы, составлен по принципу словаря. Такое рассмотрение, по мнению автора, удобнее для читателя, а также даёт возможность использовать данный материал как вспомогательное средство при изучении мокшанского языка.

В конце работы приведены таблицы, где представлены падежи эстонского и мокшанского языков, причём в обоих случаях приведены международные названия падежей с вопросительными словами. В конце работы также приведены основные глагольные формы и регистр глаголов, используемых в настоящей работе.

LISAD

Eesti keele käänded

Kääne	küsimus	ainsus	mitmus
Nominatiiv	kes? mis?	maa	maad
Genitiiv	kelle? mille?	maa	maade
Partitiiv	keda? mida?	maad	maid
Illatiiv	kellesse? millesse?	maasse	maadesse
Inessiiv	kelles? milles?	maas	maades
Elatiiv	kellest? millest?	maast	maadest
Allatiiv	kellele? millele?	maale	maadele
Adessiiv	kellel? millel?	maal	maadel
Ablatiiv	kellelt? millelt?	maalt	maadelt
Translatiiv	kelleks? milleks?	maaks	maadeks
Terminatiiv	kellena? millena?	maana	maadena
Essiiv	kelleni? milleni?	maani	maadeni
Abessiiv	kelleta? milleta?	maata	maadeta
Komitatiiv	kellega? millega?	maaga	maadega

Mokša keele käänded

Kääne	küsimus	ainsus	mitmus
Nominatiiv	кие? мезе?	мастор	масторхт
Genitiiv	кинь? мезень?	масторонь	
Dativ	кинди? мезенди?	масторти	
Ablatiiv	кида? мезьда?	масторда	
Inessiiv	киса? мезьса?	масторса	
Elatiiv	киста?мезьста?	масторста	
Latiiv	мезьс?	масторс	
Illatiiv	мезьс?	масторс	
Prolatiiv	мезьгя?	масторга	
Komparatiiv	кишка? мезьшка?	масторшка	
Abessiiv	кифтома? мезьфтома?	масторфтома	
Translatiiv	кикс? мезькс?	масторкс	
Kausatiiv	кинь инкса? мезенькса?	масторонкса	

Käesoleva töö jaoks olulised verbivormid eesti ja mokša keeles

VERBIVORMID EESTI KEELES

ma-infinitiiv (lugema)
da-infinitiiv (lugeda)

ma-infinitiivi käändelised vormid
illatiiv ehk ma-vorm (lugema)
inessiiv ehk mas-vorm (lugemas)
elatiiv ehk mast-vorm (lugemast)
abessiiv ehk mata-vorm (lugemata)

VERBIVORMID MOKŠA KEELES

мс-inf. (лувомс)
ма-inf. (лувома)
мда-inf. (лувомда)

KASUTATUD VERBIPAARIDE REGISTER

A

abielluma - рьвяямс, 36
aitama - лездомс, 36
algama - ушедомс / уставамс, 36
alustama - уставамс/ушедомс, 36
andma - максомс, 37
armastama - кельгомс, 37
arvama - арьсемс, 37

E

ehmuma - эводемс, 37

H

haigestuma - сярятькстомс, 37
hakkama - кармамс, 37
hammustama - сускомс, 38
harjuma - тонадомс, 38
hooplema - шнавтомс пря, 38
häbenema - визьдемс, 38

J

jagama - явомс, 39
jutustama - азондомс, 39
jääma - илядомс, 39

K

kadestama - сельмодемс, 40
kaebama - пеняцямс, 40
kaitsma - араламс, 40
kartma - пелемс, 41
kavatsema - ёрамс, 41
kiitma - шнамс, 41
kinkima - каземс, 41
kirjutama - сёрмадомс, 41
kohtama - васьфтемс, 41
kohtuma - васедемс, 42
kutsuma - тердемс, 42
kuulma - кулемс, 42
kõlbama - кондястемс, 42
käima - якамс, 43
käituma - вятемс пря, 43
küsima - кизефтемс, 43

L

leidma - мумс, 44
lootma - васькамс, 44
lõikama - керомс, 44

M

maksma - пандомс, 44
minema - молемс, 45
müüma - мимс, 45

N

naerma - раксемс, 45
nägema - няемс, 45
näitama - няфтемс, 46

O

ootama - учемс, 46
oskama - маштомс, 46
ostma - рамамс, 46
otsima - вешендемс, 46

P

panema - путомс, 47
piisama - сатомс, 47
põgeneda - ворьгодемс, 47

R

rääkima - корхтамс, 47

S

sattuma - повомс, 48
segama - шорямс, 48
surema - куломс, 48
suudlema - паламс, 48
sõbrustama - ялгакстомс, 48
sõitma - ардомс, 48
sõltuma - ащемс эзда, 49
süüdistama - муворукс путомс, 49

T

taipama - талакодомс, 49
teadma - содамс, 49
toitma - андомс, 50
tulema - самс, 50
tunnistama - видекстамс, 50
tõlkima - ётафтомс, 50
tõusma - стямс, 51
täitma - пяшкодемс, 51
töötama - покодемс, 51
tüdinema - машнемс, 51
tülitsema - сялондомс, 51

U

unustama - юкстамс, 52
uskuma - кемамс, 52

V

vaatama - ваномс, 52
vahetama - полафтомс, 52
valetama - кяльготнемс, 52
valmistuma - анокламс, 53
varastama - саламс, 53
väsima - сиземс, 53

Õ

õppima - тонафнемс, 53